

PRIRUČNIK ZA UKLJUČIVANJE PRINCIPA RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA U ZAKONE I POLITIKE

Autor: Adnan Kadribašić
Dizajnerica: Ida Serdarević
Izdavači: UN Women i UNDP

Ova publikacija objavljena je u okviru projekta Žene na izborima u BiH, koji finansira Vlada Švedske, a provodi Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) u BiH, uz podršku UN Women i u partnerstvu sa Agencijom za ravnopravnost spolova BiH, Centralnom izbornom komisijom BiH, Gender centrom Federacije BiH, Gender centrom Republike Srpske i Parlamentarnom skupštinom BiH. Sadržaj ove publikacije, kao i nalazi prikazani u njoj, ne odražavaju nužno stavove Vlade Švedske, Razvojnog programa Ujedinjenih nacija (UNDP) niti projektnih partnera.

© 2020 UN Women i UNDP. Sva prava pridržana.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

305-055.1/.2:340.13(035)

KADRIBAŠIĆ, Adnan
Priručnik za uključivanje principa ravnopravnosti spolova u zakone i politike/ [Adnan Kadribašić]. - Sarajevo : UN Women kancelarija u BiH = UN Women CO in BiH : UNDP, 2020. - 52 str. : ilustr. ; 25 cm

Bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9926-8460-2-2 (UN Women kancelarija u BiH)
ISBN 978-9926-8461-3-8 (UNDP)

COBISS.BH-ID 39542534

Sarajevo, 2020.

PRIRUČNIK ZA UKLJUČIVANJE PRINCIPA RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA U ZAKONE I POLITIKE

Sarajevo, 2020.

SADRŽAJ

Uvod	7
Prvi dio: Ravnopravnost spolova i uključivanje principa ravnopravnosti spolova u zakone i politike	9
Šta je ravnopravnost spolova?	9
Šta je neravnopravnost spolova?	10
Zakoni i ravnopravnost spolova	11
Rodni stereotipi i predrasude	12
Kršenje ljudskih prava i osnovnih sloboda	14
Diskriminacija na osnovu spola	15
Donošenje posebnih mjera s ciljem postizanja stvarne (de facto) ravnopravnosti spolova	18
Drugi dio: Pravni okvir za uključivanje principa ravnopravnosti spolova u zakone i politike	20
Uključivanje principa ravnopravnosti spolova	20
Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH – osnovni instrument za uključivanje principa ravnopravnosti spolova i procjenu uticaja zakona na ravnopravnost spolova	21
Procjena uticaja propisa u Bosni i Hercegovini	21
Međunarodne dobre prakse u vezi s uključivanjem ravnopravnosti spolova u propise i politike	23
Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena	24
Pekinška deklaracija i Platforma za akciju	24
Evropska unija i procjena uticaja propisa na ravnopravnost spolova	25
Pristup baziran na procjeni uticaja zakona i politika na ravnopravnost spolova	25
Obavezne konsultacije sa institucionalnim mehanizmima za ravnopravnost spolova	31
Provođenje sveobuhvatnih konsultacija u procesu izrade zakona i politika	32
Treći dio: Krićka analiza doprinosa zakona i politika ravnopravnosti spolova u zakonodavnim tijelima	35
Djelovanje zakonodavnih tijela u oblasti ravnopravnosti spolova	35
Kako provoditi krićku analizu doprinosa zakona ili politike na ravnopravnost spolova?	35
PRILOG I: ZAKON O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA U BiH	38
PRILOG II: POKAZATELJI USKLAĐENOSTI	48

UVOD

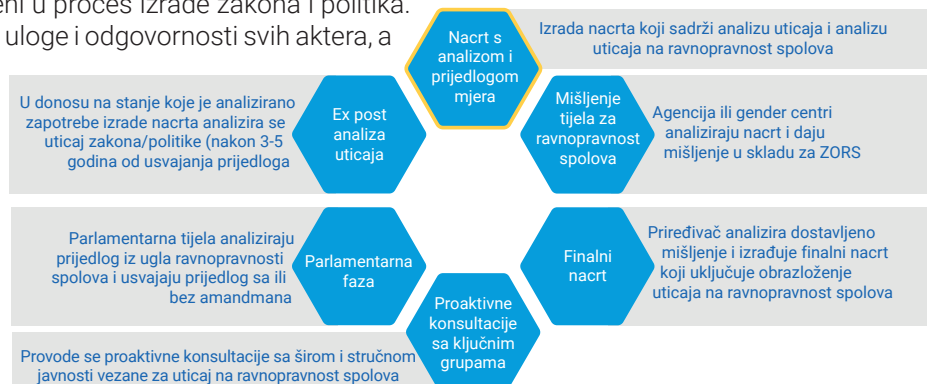
Principi rodne ravnopravnosti jedan su od temelja mandata Vlade Švedske, jednako kao i Ujedinjenih nacija. Švedska ima prvu feminističku vladu u svijetu, čime se u prvi plan stavlja važnost rodne ravnopravnosti u kontekstu Vladinih prioriteta u odlučivanju i raspodjeli resursa. U odnosu na druge zemlje to se također odražava u feminističkoj vanjskoj politici Švedske, gdje se u fokusu nalaze jednaka prava, jednak pristup resursima i jednako učešću muškaraca i žena. Promocija rodne ravnopravnosti i osnaživanje žena u samom su središtu razvojnog pristupa UN-a i podržani su kao jedno od šest vodećih rješenja UN-a za ostvarivanje **Agende održivog razvoja do 2030. godine**. Cilj br. 5 održivog razvoja, između ostalog, teži osiguranju cjelovitog i učinkovitog učešća žena kao i jednakim mogućnostima za vodstvo na svim nivoima odlučivanja u političkom, ekonomskom i javnom životu.

Učešće žena u politici ostaje jedan od prioriteta vlasti u BiH, kao što je jasno navedeno u važećem **Gender akcionom planu Bosne i Hercegovine za period 2018-2022. godina i Akcionom planu za primjenu Rezolucije Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda 1325 Žene, mir i sigurnost**.

Mada postoje smjernice sličnoga sadržaja, implementacijom projekta **Žene na izborima u Bosni i Hercegovini**, koji finansira Vlada Švedske a provode UNDP i UN Women, utvrđena je potreba za sveobuhvatnim i praktičnim priručnikom za uključivanje principa ravnopravnosti spolova u zakone i politike. Ovaj priručnik će se koristiti s ciljem da se ravnopravnost spolova integrira u nacрте zakona i politika u Bosni i Hercegovini; Priručnik sadrži ne samo smjernice već i nastavni plan i program obuke, koji sadrži praktične i lako primjenjive primjere i vježbe, a sačinili su ih različiti akteri koji rade na izgradnji kapaciteta i na većoj i značajnijoj ulozi žena u političkom i javnom životu u Bosni i Hercegovini.

Priručnik se sastoji od tri dijela. Prvi dio nudi širok pogled na ravnopravnost spolova, na uključivanje principa ravnopravnosti spolova, pitanja diskriminacije na osnovu spola, ljudskih prava i osnovnih sloboda i posebnih mjera koje teže defaktor ravnopravnosti spolova. Drugi dio definiše ključne obaveze predlagača zakona i politika da izvrše procjenu uticaja propisa i da u taj proces uključe principe ravnopravnosti spolova. Treći dio identifikuje mogućnosti za kritičku analizu doprinosa zakona i politika ravnopravnosti spolova. U svim dijelovima sadržani su primjeri, alati za procjenu i samoocjenjivanje kako bi se osiguralo da Priručnik postane instrument za državne službenice i službenike te članice i članove zakonodavnih tijela na svim nivoima vlasti, tj. za one aktere koji su direktno uključeni u proces izrade zakona i politika.

Priručnik uzima u obzir uloge i odgovornosti svih aktera, a baziran je na pristupu koji procjenjuje uticaj propisa. Veza između pristupa na kojem se bazira Priručnik i pristupa procjene uticaja propisa je prikazana desno.

Priručnik je osmišljen da podrži niz institucija koje donose odluke, kao i državne službenike i političare u njihovim naporima da poboljšaju kvalitet i rodnu osjetljivost zakonodavstva i politika. Svaka ciljna grupa može koristiti Priručnik na različite načine. Prijedlozi za upotrebu dijelova Priručnika u odnosu na ciljne grupe prikazani su u tabeli ispod.

Državna službenica/ državni službenik koji izrađuju zakon ili politiku	Ako ste članica/član zakonodavnog tijela	Organizacije civilnog društva	Ako ste edukator/ica
<p>Prvi dio je bitan kako biste shvatili šta je ravnopravnost spolova u pravnom okviru BiH;</p> <p>Drugi dio kako biste djelovali;</p> <p>Treći dio kako biste prepoznali šta vas očekuje od parlamentaraca.</p>	<p>Prvi dio je bitan kako biste shvatili šta je ravnopravnost spolova u pravnom okviru BiH;</p> <p>Drugi dio kako biste prepoznali obaveze priređivača zakona i politika u procesu uključivanja principa ravnopravnosti spolova, ili kako biste koristili iste elemente ako podnosite prijedlog zakona ili politike;</p> <p>Treći dio kako biste u fazi odlučivanja procijenili doprinos zakona ili politike.</p>	<p>Prvi dio je bitan kako biste shvatili šta je ravnopravnost spolova u pravnom okviru BiH;</p> <p>Drugi dio kako biste predlagali i zagovarali inicijative bazirane na pristupu koji koriste institucije;</p> <p>Treći dio kako biste mogli kod članica/članova zakonodavnih tijela zagovarati uključivanje ravnopravnosti spolova u zakone i politike.</p>	<p>Prvi dio sadrži elemente kojima možete omogućiti ljudima da shvate šta je ravnopravnost spolova u pravnom okviru BiH;</p> <p>Drugi dio da jačate kapacitete državnih službenika za integraciju u zakone i politike;</p> <p>Treći dio da jačate kapacitete parlamentaraca pri kritičkom ocjenjivanju zakona i politika</p>

RAVNOPRAVNOST SPOLOVA I UKLJUČIVANJE PRINCIPA RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA U ZAKONE I POLITIKE

U pravnom sistemu Bosna i Hercegovine definisani su ključni pojmovi koji su bitni za rad na pitanjima ravnopravnosti spolova i uključivanje principa ravnopravnosti spolova u zakone i politike. Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH daje principe za razvoj prava u ovoj oblasti. U ovom dijelu opisani su ključni pojmovi koji daju kratki uvod u pojmove i principe u ovoj oblasti na način definisan Zakonom i međunarodnim standardima. Razumijevanje ovih pojmova ključno je za rad u ovoj oblasti.

ŠTA JE RAVNOPRAVNOST SPOLOVA?

Gender equality – ravnopravnost polova/ spolova

Terminološki rječnik europskih/evropskih integracija, Savjet/Vijeće ministara, Direkcija za europske/evropske integracije, 2005.

Ravnopravnost spolova¹ (eng. gender equality) predstavlja jedan od temeljnih principa ljudskih prava i osnovnih sloboda. Postoje brojne definicije koje utvrđuju sadržaj ovog principa, a zajednički pojmovi su jednaka prava, jednak tretman, jednake mogućnosti i jednaki rezultati u smislu prava i sloboda žena i muškaraca.

Pojam ravnopravnost spolova odnosi se na položaj žena i muškaraca i u pravilu se promatra s aspekta cijelog društva. Ravnopravnost spolova je cilj koji zahtijeva niz aktivnosti što ih je potrebno poduzeti kako bi se ovaj cilj postigao. Ovaj pojam je neodvojiv od pojmova ljudska prava i slobode i zabrana diskriminacije. Uživavanje ljudskih prava i osnovnih sloboda i zaštita od diskriminacije pretpostavke su za postizanje ravnopravnosti spolova. Tako svi sporazumi u oblasti ljudskih prava zahtijevaju od država članica da osiguraju uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, te da uspostave sisteme za zaštitu od diskriminacije.

Ravnopravnost spolova odnosi se na jednaka prava, odgovornosti i mogućnosti žena i muškaraca, djevojčica i dječaka. Ravnopravnost spolova ne znači da će žene i muškarci postati isti, ali zahtijeva da prava žena ili muškaraca, njihove odgovornosti i mogućnosti ne zavise od toga da li su rođeni kao osobe muškog ili ženskog spola. Ravnopravnost spolova podrazumijeva da se u obzir uzimaju interesi, potrebe i prioriteti i žena i muškaraca prepoznajući različitost grupa žena i muškaraca. Ravnopravnost spolova nije žensko pitanje;

¹ Vrlo često se koristi i pojam rodna ravnopravnost. Sadržaj objiju verzija u pravilu je isti. Za potrebe ovog priručnika će se koristiti pojam ravnopravnost spolova jer je to termin koji koristi Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH

ono treba da u potpunosti uključi i muškarce i žene i da se bavi njima. Ravnopravnost između žena i muškaraca vidi se također kao pitanje ljudskih prava i kao preduslov i indikator održivog razvoja usmjerenog na sve ljude.

Ured specijalne predstavnice Ujedinjenih nacija za ravnopravnost spolova i unapređenje položaja žena

Vrlo je značajno da je u Bosni i Hercegovini ravnopravnost spolova utvrđena kao jedan od ciljeva razvoja. Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini², koji je donesen 2003. godine, utvrdio je potrebu djelovanja u korist ravnopravnosti spolova.

Ravnopravnost spolova znači da su osobe muškog i ženskog spola jednako prisutne u svim područjima javnog i privatnog života, da imaju jednak status, jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava, kao i jednaku korist od ostvarenih rezultata

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH, član 9. tačka b)

Izmjenama i dopunama ovog zakona koje su donesene 2009. godine stavljen je dodatni naglasak na potrebu djelovanja, te su jasnije uređene obaveze institucija da djeluju s ciljem ravnopravnosti spolova (gender mainstreaming). Te obaveze snažno naglašavaju potrebu usklađivanja zakona sa ovim zakonom i sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti.

Razlika između bioloških (spolnih) razlika i društveno uslovljenih (rodnih) razlika

SPOL	ROD
Univerzalan	Društveno uslovljen
Stiče se rođenjem	Naučen
Ne mijenja se	Mijenja se

Ravnopravnost spolova ne znači da su osobe muškog i osobe ženskog spola iste. U tom smislu potrebno je napraviti razliku između pojma spol i rod. Ravnopravnost spolova ne odnosi se samo na biološke razlike između osoba muškog i ženskog spola, već obuhvata i društvene (rodne) uloge za koje se smatra da pripadaju ženama i muškarcima, dječacima i djevojčicama, a koje su proizvod normi, praksi, običaja i tradicije i s vremenom se mijenjaju. Rodne uloge najčešće su uzrokovane predrasudama i stereotipima, o kojima će biti riječi dalje u tekstu.

ŠTA JE NERAVNOPRAVNOST SPOLOVA?

Neravnopravnost spolova je suprotna stanju ravnopravnosti, odnosno predstavlja stanje u kojem osobe muškog ili ženskog spola nisu jednako prisutne u svim područjima javnog i privatnog života, nemaju jednaki status, nemaju jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava niti imaju jednaku korist od ostvarenih rezultata.

² Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini – prečišćeni tekst (Službeni glasnik BiH br. 32/10)

Primjeri neravnopravnosti spolova

- Više od 66% radno sposobnih žena i više od 50% radno sposobnih muškaraca nije aktivno na tržištu rada.
- Žene zarađuju u prosjeku 14% manje od muškaraca na tržištu rada u Bosni i Hercegovini.
- Većina nosilaca pravosudnih funkcija su osobe ženskog spola.
- U zakonodavnim tijelima muškarci čine između 70 i 80% svih zastupnika/ca i delegata/kinja.
- Manje od 5% svih zaposlenih u predškolskom obrazovanju su osobe muškog spola.
- Većina javnih sredstava usmjerava se za razvoj muškog sporta.

Ne postoji jedan uzrok neravnopravnosti spolova; uglavnom se radi o vezi između različitih faktora u jednom društvu u jednom vremenskom periodu. Najčešći uzroci neravnopravnosti spolova su rodne predrasude i stereotipi, diskriminacija na osnovu spola i kršenja ljudskih prava (više o tome u nastavku).

ZAKONI I RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

Zakoni, podzakonski akti kao i drugi opći akti koje donose institucije vlasti predstavljaju instrument kojim se može djelovati u korist ravnopravnosti spolova. U Bosni i Hercegovini propisana je obaveza donošenja „novih ili izmjenu i dopunu postojećih zakona i drugih propisa radi usklađivanja sa odredbama ovog Zakona (o ravnopravnosti spolova u BiH) i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova.“³ Dok će u drugom dijelu ovog priručnika ta tema biti posebno obrađena, bitno je kod donošenja Zakona istaći dvije ključne obaveze institucija radi usklađivanja sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH:

1. Obaveza djelovanja u korist ravnopravnosti spolova;
2. Osiguravanje da zakoni ne dovode do diskriminacije ili da ne stvaraju nove prepreke koje rezultiraju neravnopravnošću spolova.

Prva obaveza je pozitivne prirode. U situacijama kada se može procijeniti da je materija koja se uređuje zakonom relevantna za ravnopravnost spolova, postoji obaveza donošenja mjera koje će doprinijeti ravnopravnosti spolova. Druga obaveza je negativne prirode. Kada se zakoni donose bez razmatranja pitanja ravnopravnosti spolova ili kada se donose na osnovu rodnih predrasuda i stereotipa, moguće je da će takvi zakoni sadržavati diskriminaciju na osnovu spola ili će produbiti neravnopravnost u određenoj oblasti.

Zakon može diskriminirati na osnovu spola

Zakonima o radu uređena je zabrana rada pod zemljom i vodom za žene. Ova mjera bazira se na općem stavu da će osobe ženskog spola u slučaju rada pod zemljom trpiti posljedice po vlastito i reproduktivno zdravlje. Ovakva generalizacija predstavlja predrasudu na osnovu spola. Sâmo

³ Član 24. stav (1) tačka b)

zakonsko rješenje bazirano je na uporednom pravu, jer je u većini zemalja Evrope bila uvedena slična zabrana. Naime, Međunarodna organizacija rada je 1935. godine donijela Konvenciju o radu žena u rudnicima (Konvencija MOR broj 45), kojom je pozvala zemlje članice da zabrane rad žena pod zemljom (član 2). Međutim, sve zemlje Evrope ovu su zabranu izbrisale iz nacionalnih zakonodavstava. Evropski socijalni komitet je zaključio da ovakvo stanje predstavlja povredu Člana 20. revidirane Evropske socijalne povelje o jednakim mogućnostima i tretmanu u oblasti rada i zapošljavanja bez diskriminacije na osnovu spola (Evropski socijalni komitet, broj: 2012/def/BIH/20/EN, decembar 2012. godine).

Kao što je vidljivo iz ovog primjera, generalizacije o rodnim ulogama žena i muškaraca mogu doprinijeti diskriminaciji na osnovu spola. Iz tog razloga je bitno da se u institucijama koje izrađuju zakone, kao i u zakonodavnim tijelima, izvrši procjena uticaja propisa na ravnopravnost spolova (vidi više u Drugom dijelu), te da se prilikom donošenja zakona i politika postupa bez predrasuda i stereotipa.

RODNI STEREOTIPI I PREDRASUDE

Rodni stereotipi i predrasude predstavljaju generalne sudove o osobama zbog njihovog spola i jedan su od osnovnih uzroka diskriminacije na osnovu spola, kršenja prava i neravnopravnosti. Pojam rodnih stereotipa i predrasuda vezan je za pojam rodnih uloga, odnosno za pojam roda.

Analize pokazuju da u Bosni i Hercegovini postoje rodni stereotipi i predrasude.⁴ Ovi podaci pokazuju kako većina stanovnika iskazuje patrijarhalne stavove kada su u pitanju uloge žena i muškaraca u BiH, odnosno da iskazuju slaganje s rodnim ulogama po kojim su muškarcima primjerenije uloge u sferi javnog života, dok su ženama primjerenije uloge u sferi privatnog života.

Tako većina ispitanika (oba spola) smatra sljedeće:

- ▶ **Ako je u braku samo jedan supružnik zaposlen, prirodnije je da to bude muškarac.**
- ▶ **Kada je nestašica radnih mjesta, trebalo bi da muškarci imaju prednost pri zapošljavanju u odnosu na žene.**
- ▶ **Većina poslova u domaćinstvu po svojoj prirodi više odgovara ženama.**
- ▶ **Zadatak muškarca je da zarađuje novac, a zadatak žene je da brine o domu i porodici.**
- ▶ **Generalno, muškarci su bolji politički lideri i treba ih birati prije nego žene.**

Ovo pokazuje da rodni stereotipi i predrasude mogu imati značajnu ulogu kod donošenja odluka žena i muškaraca o ključnim egzistencijalnim pitanjima. Iako većina osoba u našem društvu ima rodne stereotipe i predrasude, to ipak ne znači da će na osnovu njih djelovati, odnosno da će biti pristrasni. Obaveza objektivnog i nepristrasnog djelovanja bitna je pri donošenju zakona i

⁴ Vidi npr. Anketu percepcije građana u Bosni i Hercegovini 2018, MEASURE-BiH, 2019, i Rodna ravnopravnost u Republici Srpskoj; Istraživanje javnog mnjenja, Gender Centar – Centar za jednakost i ravnopravnost polova Republike Srpske, 2012.

politika; tu nema mjesta rodnim predrasudama i stereotipima. Kao što je vidljivo iz prethodnog primjera, generalizacije o ženskom spolu kao slabijem rezultirale su zakonskom odredbom koja je diskriminatorna. Slično je i sa sljedećim primjerom.

Zakon koji je baziran na predrasudi

U porodičnim zakonima u Bosni i Hercegovini utvrđena je zabrana da otac djeteta podnese tužbu za razvod braka za vrijeme trudnoće i do treće godine djeteta. Majka djeteta može podnijeti zahtjev za razvod braka u svakom trenutku. Ova zakonska odredba bazirana je na pretpostavci da su veće šanse da će otac djeteta podnijeti tužbu za razvod braka nego majka. Bez obzira što je namjera bila zaštita majke i djeteta, ovakva odredba predstavlja diskriminaciju na osnovu spola. Budući da je diskriminacija zabranjena ustavima u BiH, ovakva zakonska odredba je i neustavna prema Odluci Ustavnog suda BiH broj AP 369/10.

Donošenje zakona može promovisati nestereotipno ponašanje; stoga je ključno osigurati da zakoni dodatno ne podstiču stereotipe. Izuzetak čine akti koji uređuju oblast javnog diskursa. Takav se primjer može pronaći ispod.

Propis koji zabranjuje podsticanje stereotipa

Zakon o komunikacijama (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 31/03, 75/06, 32/10 i 98/12):

Član 4. Regulatorni principi emitiranja i telekomunikacija

„1. Regulatorni principi emitiranja obuhvataju:

f) poštovanje i promoviranje ravnopravnosti spolova i uklanjanje svih oblika predstavljanja muškaraca ili žena na stereotipan i uvredljiv ili ponižavajući način.“

Kodeks o audio-vizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija, Vijeće Regulatorne agencije za komunikacije Bosne i Hercegovine, 2015:

„Pružalac medijske usluge neće pružati sadržaje koji uključuju bilo kakvu diskriminaciju ili predrasude na osnovu spola, rase, etničke pripadnosti, nacionalnosti, vjere ili uvjerenja, invalidnosti, posebnih potreba, dobi, seksualne orijentacije, društvenog porijekla, kao i svaki drugi sadržaj koji ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, njegovih prava i sloboda.“

Ovo pitanje je dodatno razrađeno u Smjernicama za primjenu kodeksa o audio-vizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija.

Zakonima se ne može uticati na rodne stereotipe i predrasude jer stereotipi i predrasude o rodnim ulogama predstavljaju stavove pojedinaca. Pored oblasti komunikacije, utvrđena je obaveza osiguravanja da obrazovni „planovi i programi i metodologije osiguraju uspostavu obrazovnog sistema koji će garantirati eliminaciju nastavnih programa koji sadrže stereotipnu društvenu ulogu muškarca i žene, a koji za posljedicu imaju diskriminaciju i nejednakost spolova.“⁵ Takvi su

5 Član 11. stav (1) Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH

standardi sadržani, na primjer, u Smjernicama za provedbu zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definirane na ishodima učenja.⁶

Ipak, smanjenje uticaja koje rodni stereotipi i predrasude imaju uglavnom se postiže kroz promociju nestereotipnog ponašanja, a manje kroz zakone. U većini slučajeva zakoni se bave posljedicama rodnih stereotipa i predrasuda, tj. diskriminacijom i neravnopravnošću na osnovu spola jer se zakonima uređuju negativna i konfliktna društvena ponašanja.

KRŠENJE LJUDSKIH PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA

Osnovna ljudska prava i slobode predstavljaju univerzalno prihvaćene vrijednosti i principe. Razvoj savremenih ljudskih prava započeo je donošenjem Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima na zasjedanju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija,⁷ a nastavljen donošenjem paktova i drugih instrumenata u oblasti ljudskih prava. Pored globalnih organizacija koje se bore za ljudska prava, uspostavljene su regionalne organizacije. Za Bosnu i Hercegovinu ključno je Vijeće Evrope i sporazumi kojima je BiH pristupila (prvenstveno Evropska Konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, te revidirana Evropska socijalna povelja).

Ključni standardi ljudskih prava u BiH sadržani su u Ustavu BiH, Ustavu RS, Ustavu FBiH, ustavima kantona/županija u FBiH, ali i u većini statuta lokalnih zajednica.

Neki od ključnih sporazuma su:

- ▶ **Međunarodna konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije (1965)**
- ▶ **Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966) i Opcioni protokoli (1966. i 1989),**
- ▶ **Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966),**
- ▶ **Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (1979),**
- ▶ **Konvencija o pravima djeteta (1989),**
- ▶ **Okvirna Konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (1994),**
- ▶ **Evropska Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950) i njeni protokoli,**
- ▶ **Evropska socijalna povelja (revidirana) (1996).**

Ne postoje različita prava za žene i muškarce, dječake i djevojčice. Jedini izuzeci su prava iz oblasti reproduktivnog zdravlja, tj. stanje u kojem osobe ženskog i osobe muškog spola nisu biološki iste.

Osnovne obaveze iz svih dokumenata u oblasti ljudskih prava pripadaju državama koje treba da poštuju, zaštite i omoguće uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda. Kršenje ljudskih prava i osnovnih sloboda predstavlja postupanje suprotno ovim obavezama. Svaka situacija koja

6 Smjernice za provedbu zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definirane na ishodima učenja, Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, 2015.

7 Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 53/144.

rezultira nepoštivanjem, propuštanjem zaštite ili onemogućavanjem uživanja ljudskih prava i osnovnih sloboda njihovo je kršenje.

Budući da je ključni titular obaveza u oblasti ljudskih prava i osnovnih sloboda država, uređivanje kroz zakone predstavlja jedan od osnovnih pristupa probelmatici. Države su dužne da donesu zakone koji osiguravaju poštivanje, zaštitu i uživanje ljudskih prava, odnosno da se suzdrže od donošenje zakona koji krše ljudska prava.

Nedonošenje zakona može kršiti ljudska prava

Propuštanje da se donesu zakoni koji uređuju prava iz oblasti zaštite zaposlenih i nezaposlenih žena i roditelja u skladu sa obavezama BiH predstavlja kršenje ljudskih prava. Standardi ljudskih prava utvrđuju obavezu da zakoni koji uređuju ovu oblast treba da urede sljedeće: mehanizme zaštite od diskriminacije zbog trudnoće; zabranu davanja otkaza zbog trudnoće; zaštitu zdravlja trudnica tokom trudnoće na radnom mjestu; porodiljsko odsustvo (od najmanje 14 sedmica); naknadu koja iznosi najmanje 66% plate koju je osoba ostvarila prije odlaska na porodiljsko; pravo oca na odsustvo zbog rođenja djece; pravo na vraćanje na posao nakon porodiljskog/roditeljskog odsustva; pauzu za dojenje itd. Zakoni koji nisu postigli ove (minimalne) standarde dovode do kršenja ljudskih prava.

Standardi u oblasti ljudskih prava i osnovnih sloboda stalno se razvijaju; zbog toga je bitno prepoznati ključne sporazume o ljudskim pravima, analizirati preporuke koje su izdate u vezi sa stanjem u BiH ili presude koje se odnose na BiH (ako postoje), te konsultovati odgovarajuće institucije i/ili eksperte za ovu oblast. Dostupnost standarda i analiza o naučenim lekcijama u komparativnom pravu je sve veća i njihovo korištenje predstavlja dobru zakonodavnu odluku (vidjeti više u narednom dijelu).

DISKRIMINACIJA NA OSNOVU SPOLA

Zabrana diskriminacije predstavlja jedno od ustavom zagarantovanih principa u ostvarivanju ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovom članu ili u međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I ovog Ustava, osigurano je svim licima u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što je pol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status.

Član II.4 Ustava Bosne i Hercegovine

Osnovni uzrok diskriminacije predstavljaju predrasude i stereotipi u slučaju diskriminacije na osnovu spola te rodne predrasude i stereotipi. Donošenjem Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH 2003. godine započeo je razvoj prava u ovoj oblasti. Tek s ovim zakonom prvi put su utvrđeni sadržaj i oblici diskriminacije na osnovu spola. Danas je zabrana diskriminacije sastavni dio velikog broja zakona i drugih akata opće prirode. Značajan broj zakona također utvrđuje oblike

diskriminacije, a od posebnog značaja su standardi sadržani u Zakonu o zabrani diskriminacije.

Pojam diskriminacija se u javnom diskursu često koristi, ali ne uvijek ispravno. Diskriminacija predstavlja poseban oblik nezakonitog postupanja koje je uređeno zakonom. Većina osoba diskriminaciju doživljava kao negativnu pojavu, te se često nepravde s kojim se ljudi susreću označavaju kao diskriminacija. Međutim, da bismo govorili o diskriminaciji na osnovu spola u smislu zakona, potrebno je da utvrdimo postojanje određenih elemenata.

Diskriminacija na osnovu spola sastoji se od različitog postupanja izazvanog spolom određene osobe, a ne dešava se osobi drugog spola, što dovodi do kršenja ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Diskriminacije nema ako ne postoji određeno pravo ili ukoliko nije moguće utvrditi razliku u postupanju. Ako se neko pravo krši osobama oba spola, onda se radi o kršenju ljudskih prava a ne o diskriminaciji. Zbog uske povezanosti pojma diskriminacije sa pojmom ljudskih prava potrebno je uvijek voditi računa o sadržaju ljudskih prava.

Zakonima su uređeni oblici različitog postupanja, i to:

- **direktna ili neposredna diskriminacija;**
- **indirektna ili posredna diskriminacija;**
- **seksualno uznemiravanje;**
- **uznemiravanje na osnovu spola;**
- **viktimizacija.**

Svaki od navedenih oblika diskriminacije utvrđuje elemente različitog postupanja na osnovu spola u pristupu pravima i slobodama.

Direktna diskriminacija je klasični oblik različitog postupanja; u pravilu, osnov diskriminacije (spol) je lako vidljiv. Na primjer, davanje otkaza zbog trudnoće, odbijanje da se zaposli muškarac jer traže osobu ženskog spola, zabrana školovanja samo zbog spola i sl.

Indirektnu diskriminaciju je teže prepoznati jer osnov (spol) u pravilu nije vidljiv, a tek kada nastane posljedica može se utvrditi različit efekat na osobe jednog ili drugog spola. Indirektna diskriminacija najčešće nastaje kada osobe koje nisu iste tretiramo na isti način. Na primjer, postavljanje istih standarda psihofizičke spremne za osobe oba spola imalo bi različit efekat na osobe ženskog spola. Zbog toga su testovi ove vrste za regrutaciju u policijske snage različiti za žene i muškarce.

Seksualno uznemiravanje i uznemiravanje na osnovu spola odnosi se na „neželjeni oblik verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja na osnovu spola odnosno spolne prirode kojim se želi povrijediti dostojanstvo osobe ili grupe osoba, ili kojim se postiže takav učinak, naročito kad to ponašanje stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Seksualno uznemiravanje je neželjeno ponašanje koje je usmjereno na biološke (spolne) razlike, a uznemiravanje na osnovu spola na društveno uslovljene (rodne) uloge za žene i muškarce, dječake i djevojčice.

Primjer seksualnog uznemiravanja bi bilo neželjeno ljubljenje, grljenje, štipanje, dobacivanje i slično, dok bi uznemiravanje na osnovu spola predstavljalo neželjeno ponašanje kojim se dovodi u pitanje ponašanje osoba jednog spola koje osobe smatraju neprihvatljivom (npr. vrijeđanje osoba muškog spola koje koriste roditeljsko odsustvo ili policajki).

Konačno, **viktimizacija** predstavlja poseban oblik diskriminacije kada se osoba ili grupa osoba dovedu u nepovoljniji položaj zbog odbijanja naloga za diskriminatornim postupanjem, prijave diskriminacije, svjedočenja u postupku zaštite od diskriminacije na osnovu spola, ili ako je neko na bilo koji drugi način sudjelovao u postupku vođenom povodom diskriminacije na osnovu spola. Ovim posebnim oblikom se štite osobe koje odbijaju ili prijave diskriminaciju.

Posebna tema u vezi sa diskriminacijom je **interseksijska i višestruka diskriminacija**. To je diskriminacija koja se dešava zbog spola, ali i u vezi s nekim drugim ličnim karakteristikama kao što su godine, invaliditet, pripadnost nacionalnoj manjini i sl. Radi se o situacijama kada osobe oba spola uživaju određena prava, ali se različito tretiraju, npr. žene s invaliditetom i muškarci s invaliditetom.

Od 2003. godine razvoj prava u oblasti diskriminacije rezultirao je uspostavljanjem niza mehanizama za zaštitu od diskriminacije. Stoga je danas moguće pokrenuti disciplinski postupak, podnijeti tužbu, podnijeti prijavu nadležnom tijelu zbog prekršaja ili izvršenja krivičnog djela u vezi sa diskriminacijom. U skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH, zbog direktne i indirektno diskriminacije moguće je podnijeti tužbu nadležnom sudu, dok je u slučaju seksualnog i uznemiravanja na osnovu spola predviđena krivična odgovornost.

Kada je u pitanju diskriminacija na osnovu spola, osnovna obaveza prema međunarodnim standardima i domaćim pravima ogleda se u osiguravanju mehanizama za zaštitu od diskriminacije. **U tom smislu svaki propis koji uređuje neko pravo i određeni mehanizam zaštite trebalo bi da urede i zakonske pretpostavke za efikasnu zaštitu od diskriminacije na osnovu spola i svih drugih oblika diskriminacije. Ako je to prikladno, takav propis bi trebao da definiše i različite oblike diskriminacije ili da ih putem blanketne norme uputi na Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH ili na Zakon o zabrani diskriminacije. Takvi su, na primjer, zakoni koji uređuju radne odnose, oblast zdravstva, obrazovanja i slično.**

Šta ne predstavlja diskriminaciju na osnovu spola?

Kao što je naglašeno, diskriminacija predstavlja poseban oblik nezakonitog postupanja koji postoji ako su ispunjeni svi zakonom utvrđeni elementi. To ne znači da se ne radi o nekom drugom nezakonitom postupanju ili kršenju prava.

U kontekstu ovog priručnika, bitno je razlučiti da neravnopravnost spolova ne predstavlja diskriminaciju. Kada se govori o neravnopravnosti spolova, radi se u pravilu o podacima koji pokazuju da žene i muškarci nisu ravnopravni u određenoj oblasti. Sama činjenica da postoji neravnopravnost spolova ne znači da je neravnopravnost uzrokovana diskriminacijom na osnovu spola.

Na primjer, podatak da „više od 66% radno sposobnih žena i više od 50% radno sposobnih muškaraca nije aktivno na tržištu rada“ pokazuje da su žene neravnopravne na tržištu rada. Međutim, neispravno bi bilo reći da su žene na tržištu rada diskriminisane.

Zašto je bitno prepoznati šta ne predstavlja diskriminaciju? Zbog odgovora nadležnih institucija vlasti na trenutno stanje. U slučaju kada se utvrdi da postoji neravnopravnost spolova, institucije imaju obavezu da donesu programe mjera s ciljem otklanjanja neravnopravnosti spolova. A u slučaju da se radi o diskriminaciji, potrebno bi bilo uputiti osobe na ostvarivanje zaštite pred sudom ili nekim drugim tijelom, odnosno ako je diskriminacija uzrokovana nekim zakonom, bez odlaganja treba pokrenuti postupak izmjene i dopune tog zakona.

DONOŠENJE POSEBNIH MJERA S CILJEM POSTIZANJA STVARNE (DE FACTO) RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA

Posebne mjere (eng. special measures, koristi se još i afirmativne mjere, mjere afirmativne akcije⁸) kod donošenja zakona i propisa predstavljaju jedan od najpristupačnijih načina djelovanja u korist stvarne ravnopravnosti spolova kroz zakone i politike. Donošenje posebnih mjera predstavlja jednu od obaveza iz Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena⁹.

Član 4. 1.

Ako država članica usvoji posebne privremene mjere čiji je cilj da se ubrza ostvarenje ravnopravnosti muškaraca i žena de facto, to se ne smatra diskriminacijom kako je definisano u ovoj konvenciji, ali ne smije ni na koji način imati za posljedicu nejednaka ili različita mjerila; a ove mjere će prestati da važe kada se ostvari cilj da se svima pruže jednake mogućnosti i tretman.

Budući da je osnovni cilj Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH „puna ravnopravnost spolova“, ili u terminologiji Konvencije „de facto ravnopravnost osoba muškog i ženskog spola“, pitanje posebnih mjera je posebno uređeno. Zakonom su, prije svega, uređeni uslovi pod kojim se posebne mjere mogu donijeti.

Tako je u Članu 8. utvrđeno da se posebne mjere uvode „privremeno radi ostvarivanja stvarne ravnopravnosti spolova i ne smatraju se diskriminacijom, uključujući norme, kriterije ili prakse koje je moguće objektivno opravdati legitimnim ciljem, a moraju biti proporcionalne, primjerene i nužne“. U stavu (2) istog člana obrazloženo je da „nadležni državni, entitetski, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave propisuju posebne mjere zakonima i drugim propisima, drugim aktima, politikama, strategijama i planovima kojima se uređuju pojedina područja društvenog života“.

Dakle, kako bi posebne mjere bile zakonite, one moraju ispuniti 4+2 uslova iz Zakona: (1)

⁸ U prošlosti se za ovo djelovanje koristio i pojam „pozitivna diskriminacija“, ali se taj pojam više ne koristi

⁹ Više o obavezama iz ovog člana Konvencije u

UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW), General recommendation No. 25, on article 4, paragraph 1, of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, on temporary special measures, 2004, available at: <https://www.refworld.org/docid/453882a7e0.html> [accessed 17 June 2019]

posebne mjere su privremene, (2) donose se radi ostvarivanja stvarne (de facto) ravnopravnosti spolova, (3) moguće je utvrditi objektivni legitimni cilj, (4) mjere su proporcionalne, primjerene i nužne, (5) donose ih nadležna tijela vlasti i (6) propisuju se odgovarajućim aktima.

Ovi uslovi predstavljaju stroge zakonske kriterije za donošenje posebnih mjera, odnosno za odstupanje od principa jednakog postupanja, i vrlo lako mogu predstavljati diskriminaciju zato što donošenje posebnih mjera zbog ravnopravnosti spolova podrazumijeva davanje prednosti osobama jednog i ograničavanje prava osoba drugog spola. Zbog toga ovim mjerama treba pristupiti veoma pažljivo i uvijek se preporučuje bliska saradnja s tijelima za ravnopravnost spolova. U prošlosti su donošeni zakoni koji su težili stvarnoj ravnopravnosti spolova, ali nisu ispunjavali ove kriterije. Neki od tih zakona proglašeni su diskriminatornim ili neustavnim (vidi primjere iznad).

Zakonom nisu utvrđene situacije u kojima je neophodno donijeti posebne mjere. Međutim, ta obaveza nadležnih organa vlasti jasno je naglašena u članu 24. stav (1) tačka a), koja se sastoji od donošenja programa mjera radi postizanja ravnopravnosti spolova u svim oblastima i na svim nivoima vlasti. Budući da je sastavni dio posebnih mjera analiza stanja ravnopravnosti spolova, onda obaveza donošenja postoji kada postoji određena neravnopravnost spolova u određenoj oblasti.

Primjeri posebnih mjera u zakonima

Izborni zakon BiH: Član 4.19, koji uređuje pitanje zastupljenosti oba spola na listama kandidata.

Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju RS: Prilikom imenovanja članova Savjeta za razvoj predškolskog, osnovnog i srednjeg vaspitanja i obrazovanja obezbijediće se ravnopravna zastupljenost polova, u skladu sa zakonom.

Zakon o poljoprivredi FBiH: Mjera strukturne politike koja teži osnaživanju spolne i dobne strukture poljoprivrednika.

Program utroška sredstava za sport ZDK: Za ženske klubove ukupan iznos sredstava se povećava za 50%.

Pravilnik o uslovima i načinu ostvarivanja novčanih podsticaja za razvoj poljoprivrede i sela: U okviru podrške ruralnom razvoju korisnik podsticaja ostvaruje pravo na novčani podsticaj za udruženja žena u ruralnom području.

Zakon o državnoj službi u institucija BiH: Sastav komisija za izbor državnih službenika poštuje princip ravnopravnosti spolova.

Federalni zavod za zapošljavanje: Program zapošljavanja žena.

Kao što je vidljivo iz navedenih primjera, opći pravni akti (zakoni) uglavnom daju osnov za posebne mjere, koje se kasnije u pravilu dodatno uređuju podzakonskim aktima ili kriterijima.

PRAVNI OKVIR ZA UKLJUČIVANJE PRINCIPA RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA U ZAKONE I POLITIKE

U Bosni i Hercegovini je uspostavljen pravni okvir za uključivanje principa ravnopravnosti spolova u zakone i politike. Pored činjenice da je ova obaveza proizlazi iz međunarodnih i regionalnih sporazuma o ljudskim pravima koje je Bosna i Hercegovina prihvatila i koje čine sastavni dio Ustava BiH, doneseni su zakoni i politike koji dodatno uređuju ovo pitanje. U ovom dijelu će biti predstavljeni ključni dokumenti koji se mogu koristiti kako bi se kroz zakone i politike djelovalo u korist ravnopravnosti spolova.

UKLJUČIVANJE PRINCIPA RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA

Uključivanje principa ravnopravnosti spolova (eng. gender mainstreaming) predstavlja univerzalno prihvaćen pristup za postizanje ciljeva u vezi s ravnopravnošću spolova.

Četvrta svjetska konferencija o ženama 1995. godine je potvrdila kako je uključivanje principa ravnopravnosti spolova ključni strateški pristup za postizanje ravnopravnosti spolova. **Pekinška deklaracija i Platforma za akciju** obavezuju sve zainteresirane strane u razvojnim politikama i programima, uključujući organizacije UN-a, države članice i aktere civilnog društva, da poduzmu mjere u tom smislu. Dodatne obaveze sadržane su u ishodu Dvadeset treće posebne sjednice Generalne skupštine, Komiteta UN-a za eliminaciju diskriminacije žena, **Održivih razvojnih ciljeva** raznih rezolucija i odluka Generalne skupštine UN-a, Vijeća sigurnosti, Ekonomskog i socijalnog vijeća, Komisije o statusu žena tijela, te raznih tijela Vijeća Evrope i Evropske unije.

Uključivanja principa ravnopravnosti spolova u sve zakone, politike i prakse (eng. gender mainstreaming) predstavlja proces procjene implikacija svake planirane akcije na žene i muškarce, uključujući zakone, politike ili programe u svim oblastima i na svim nivoima. To je strategija koja u centar razvoja, implementacije, praćenja i evaluacije politika i programa postavlja potrebe žena i muškaraca kako bi se osiguralo da žene i muškarci imaju jednaku korist, te kako bi se neravnopravnost iskorijenila. Krajnji cilj je postizanje ravnopravnosti spolova.

Zaključci ECOSOC¹⁰ iz 1997. godine

10 <http://www.un.org/womenwatch/daw/csw/GMS.PDF>

ZAKON O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA U BIH – OSNOVNI INSTRUMENT ZA UKLJUČIVANJE PRINCIPA RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA I PROCJENU UTICAJA ZAKONA NA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

Donošenjem Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH ostvaren je značajan napredak u integraciji ključnih principa za rad na ravnopravnosti spolova baziran na pristupu međunarodnim standardima u ovoj oblasti. Pored činjenice da je Zakon uredio pitanja ravnopravnosti spolova i zaštite od diskriminacije na osnovu spola, utvrdio je i obavezu uključivanja principa ravnopravnosti spolova u sve zakone, politike i prakse.

Ovaj pristup ostvarivanju ravnopravnosti spolova posebno je uređen članom 24. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH. Pojašnjenje ovih obaveza sadržano je u Gender akcionom planu za period 2018-2022. godina.

Da bi preuzete obaveze bile ispunjene, institucije vlasti moraju uspostaviti i provoditi aktivne javne politike i strateške mjere za postizanje ravnopravnosti spolova. Integracija standarda ravnopravnosti spolova u sve oblasti društvenog života (gender mainstreaming) nije samo obaveza institucija za ravnopravnost spolova, već svih nadležnih institucija koje su dužne uvoditi i primjenjivati ove standarde u svom djelokrugu.

Gender akcioni plan BiH za period 2018-2022. godina

Pored obaveza, u Zakonu o ravnopravnosti spolova u BiH sadržani su i jasni standardi za djelovanje na ravnopravnosti spolova i zaštiti od diskriminacije te je stvoren pravni osnov za usklađivanje zakona i politika.

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH kao osnov za usklađivanje zakona i politika

Za donošenje posebnih mjera kojima bi se postigla de facto ravnopravnost spolova te za definisanje oblika diskriminacije na osnovu spola u svim oblastima, pravni osnov predstavlja Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini

Procjena uticaja propisa u Bosni i Hercegovini

Novi propisi¹¹ uveli su obavezu prethodne (ex ante) i naknadne (ex post) procjene uticaja. Procjena uticaja propisa (Regulatory Impact Assessment – RIA) je sistematski proces identifikacije i

11 Metodologija procjene uticaja prilikom izrade propisa (objavljena kao dio Jedinstvenih pravila za izradu pravnih propisa u institucijama Bosne i Hercegovine); Odluka o provođenju procesa procjene uticaja propisa u postupku izrade propisa (Službeni glasnik RS broj 56/15); Uredba o postupku procjene uticaja propisa (Službene novine FBiH broj 26/14); Odluka o postupku i metodologiji procjene uticaja prilikom izrade propisa, Vlada BD, broj: 01.11-0566LO-025/18.

testiranja očekivanih efekata predloženih propisa. Cilj ovog pristupa je ispitati sva raspoloživa rješenja kako bi se stvorila slika o njihovoj efikasnosti i efektivnosti i omogućio sistematski odabir najboljeg rješenja.¹²

Ovim propisima uređeno je i pitanje procjene uticaja propisa na ravnopravnost spolova. Ova obaveza je usklađena sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini i Gender akcionim planom u BiH. To se posebno odnosi na obaveze iz člana 24. stav (1) tačka b) u vezi sa stavom (2) tačka a):

Član 24. (1) Organi vlasti na državnom i entitetskom nivou, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave, pravne osobe sa javnim ovlaštenjima, pravne osobe u većinskom vlasništvu države, u okviru svojih nadležnosti, dužni su poduzeti sve odgovarajuće i potrebne mjere radi provođenja odredbi propisanih ovim Zakonom i Gender akcionim planom Bosne i Hercegovine, uključujući, ali ne ograničavajući se na: b) donošenje novih ili izmjenu i dopunu postojećih zakona i drugih propisa radi usklađivanja sa odredbama ovog Zakona i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova;

(2) Sastavni dio programa mjera radi postizanja ravnopravnosti spolova u svim oblastima uključuje, ali se ne ograničava na: a) analizu stanja spolova u određenoj oblasti.

Osnove procjene uticaja na ravnopravnost spolova

Odluka o provođenju procesa procjene uticaja propisa u postupku izrade propisa u RS:

Ravnopravnost polova – da li instrument vodi računa o uslovljenosti problema razlikama u polu i društvenim ulogama muškaraca i žena, te njihovim specifičnim potrebama, položaju i ulozi muškaraca i žena? Da li i muškarci i žene imaju jednake prilike za učešće u pozitivnim efektima politike, te kako će instrument uticati na ravnopravnost muškaraca i žena u određenoj društvenoj sferi?

Uredba o postupku procjene uticaja propisa FBiH:

Jednak tretman, nediskriminacija – da li ova opcija omogućava jednak tretman svima? Da li ova opcija utiče na ravnopravnost spolova? Da li ova opcija podrazumijeva različit tretman grupa ili pojedinaca po pitanju spola, rase, etničke pripadnosti, porijekla, jezika, vjerskih shvatanja, političkih ili drugih opredjeljenja? Da li indirektno nameće diskriminaciju?

Metodologija procjene uticaja prilikom izrade propisa u institucijama BiH:

Posebni ciljevi procjene uticaja su: sveukupno smanjenje socijalne isključenosti i diskriminacije, uključujući osiguranje principa ravnopravnosti polova i osnaživanje vladavine prava.

¹² Vidi više u: Priručnik o procjeni uticaja propisa, 2014, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine Sarajevo; Metodološki priručnik za procjenu uticaja propisa, 2013, Vlada Republike Srpske, Agencija za državnu upravu Republike Srpske, Ministarstvo za ekonomske odnose i regionalnu saradnju.

MEĐUNARODNE DOBRE PRAKSE U VEZI S UKLJUČIVANJEM RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA U PROPISE I POLITIKE

Danas je moguće identifikovati postojanje dobrih praksi za provođenje procjene uticaja propisa na ravnopravnost spolova. Većina zemalja je u svoje procese procjene uticaja propisa unijela princip uključivanja ravnopravnosti spolova (gender mainstreaming). Dalje je prikazan izbor dobrih praksi.

Evropski institut za ravnopravnost spolova izradio je Vodič za procjenu uticaja na ravnopravnost spolova,¹³ koji sadrži detaljne upute institucijama kako da identifikuju gdje politike uzrokuju ili jačaju neravnopravnost spolova i kako mogu biti efektivno usmjerene na doprinos ravnopravnosti spolova. Ovaj vodič za procjenu uticaja pruža opći okvir za razvoj specifičnih procjena rodnog uticaja prilagođenih specifičnim potrebama, zavisno od institucionalnih nadležnosti i struktura.

Austrija

Od 1. januara 2013. godine u Austriji procjena uticaja propisa prati sve nacрте zakonodavstva, od inicijalne faze u nadležnim ministarstvima pa sve do Parlamenta. Kao dio ove procedure, ravnopravnost spolova analizira se u odnosu na beneficije, zapošljavanje, pristup resursima, obrazovanje, neplaćeni rad, donošenje odluka i zdravlje.

Za procjenu uticaja na propise koriste se:

- IT alati za procjenu uticaja, koji sadrže postupak za provođenje sveobuhvatne procjene uticaja na ravnopravnost spolova;
- Smjernice za procjenu regulatornog uticaja, koje daju pregled procjene uticaja propisa i detaljno opisuju raspon procjene uticaja, uključujući i ravnopravnost spolova.

Kanada

U Kanadi se primjenjuje novi pristup Rodno zasnovana analiza plus (GBA+). Ovaj pristup daje analitički okvir koji postavlja važna pitanja o uticaju na ravnopravnost spolova. GBA+ razmatra potencijal za neproporcionalne efekte zasnovane na spolu/rodu, kao što samo ime sugeriše, pored mogućnosti za nesrazmjerne efekte predstavljene komponentom koja može uključivati grupisanje prema starosti, mjestu prebivalište, etničkoj pripadnosti, socioekonomskom statusu, radnom statusu ili invalidnosti.

Švedska

Procjena uticaja propisa na ravnopravnost spolova zajednički je instrument za podršku implementaciji ravnopravnosti spolova u Švedskoj. Ona je snažno ugrađena u sistem i provodi se na inicijativu različitih nivoa vlasti, od lokalnog do državnog. Na nivou vladinih kancelarija, procjene uticaja na ravnopravnost spolova najčešće se obavljaju pri izradi zakona, projektnih zadataka za istražne odbore i drugih relevantnih dokumenata.

13 https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/eige_gender_impact_assessment_gender_mainstreaming_toolkit.pdf

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena¹⁴ – CEDAW (eng. Convention on Elimination of All Forms of Discrimination Against Women) kao globalni i sveobuhvatni pravno obavezujući međunarodni ugovor. Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena do danas je prihvatilo 188 država, ili više od 90% članica Ujedinjenih nacija.

U Bosni i Hercegovini Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena čini sastavni dio ustavnog prava, te se prava sadržana u Konvenciji primjenjuju direktno.

Konvencija prevazilazi garancije de iure ravnopravnosti i jednake zaštite pred zakonom u postojećim pravnim instrumentima i utvrđuje mjere za postizanje de facto ravnopravnosti muškaraca i žena, bez obzira na njihov bračni status, u svim aspektima političkog, ekonomskog, društvenog i kulturnog života. Države ugovornice imaju obavezu da eliminišu diskriminaciju žena kroz zakonske, političke i programske mjere. Obaveza se odnosi na sve sfere života, kao i na pitanja bračnih i porodičnih odnosa, kao i na obavezu da se preduzmu sve odgovarajuće mjere kako bi se eliminisala diskriminacija koju prema ženama učini bilo koja osoba, organizacija ili preduzeće.

Posebno je izražena obaveza usklađivanja zakona i drugih općih akata koji predstavljaju preduslov za postizanje ravnopravnosti spolova i eliminaciju diskriminacije na osnovu spola.

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena sadrži brojne standarde za uključivanje principa ravnopravnosti spolova u zakone i politike. Pored toga, u praksi Komiteta za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena ovi su standardi dodatno protumačeni kroz opće i posebne preporuke za države potpisnice. Komitet u svojim zaključnim zapažanjima daje konkretne preporuke Bosni i Hercegovini za uključivanje principa ravnopravnosti spolova u zakone.

Pregled ovih standarda sadržan je u Prilogu broj 2: Pokazatelji usklađenosti sa Zakonom o ravnopravnosti spolova i Konvencijom o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena.

Pekinška deklaracija i Platforma za akciju

Pekinška deklaracija i Platforma za akciju¹⁵ usvojeni su na Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama, koja je održana 15. septembra 1995. godine. Polazeći od principa da su ženska prava ljudska prava, Pekinška deklaracija smatra da je neophodno preduzeti široke institucionalne promjene kako bi se smanjili vojni izdaci i omogućila globalna promocija ljudskih prava i nenasilnog rješavanja konflikta.

Ključni značaj Pekinške deklaracije i Platforme za akciju ogleda se u činjenici da je prepoznata potreba aktivnog djelovanja za ravnopravnost spolova putem gender mainstreaminga kao

14 https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/CEDAW_za-web.pdf

15 <https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/04-PEKINSKA-DEKLARACIJA-kb.pdf>

osnovnog instrumenta. Deklaracija zahtijeva od vlada i drugih aktera¹⁶ da usvoje pristup baziran na ravnopravnosti spolova u svim zakonima, politikama i programima tako da prije donošenja odluka bude napravljena analiza uticaja na žene i muškarce.

Evropska unija i procjena uticaja propisa na ravnopravnost spolova

Ugovorom iz Amsterdama formalizovana je obaveza na nivou Evropske unije da se zadacima i ciljevima Zajednice (članovi 2 i 3) djeluje u cilju eliminacije neravnopravnosti i promocije ravnopravnosti žena i muškaraca. Nakon stupanja na snagu Ugovora iz Amsterdama, Evropska komisija je usvojila Uputstvo za provođenje procjene uticaja na ravnopravnost spolova,¹⁷ koje objašnjava ovu obavezu za institucije Evropske unije, ali i sve zemlje članice.

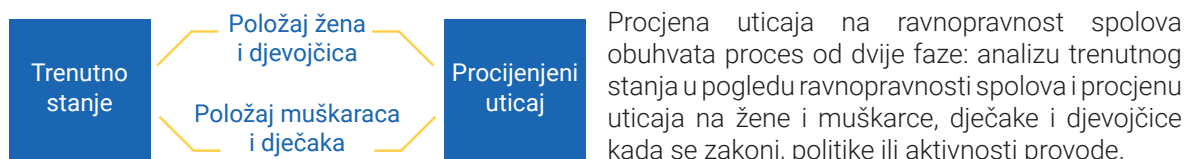
Pravni okvir EU za procjenu uticaja na ravnopravnost spolova

Procjena uticaja na ravnopravnost spolova predstavlja procjenu različitih efekata (pozitivnih, negativnih ili neutralnih) svakog zakona, politike ili aktivnosti koji se provode u određenoj oblasti u pogledu ravnopravnosti spolova.

European Commission (2009), Evaluating Socio-Economic Development, Sourcebook 2: Methods&Techniques. Gender impact assessment

Može se zaključiti da su uključivanje principa ravnopravnosti spolova u zakone i politike (gender mainstreaming) i procjena uticaja na ravnopravnost spolova (gender impact assessment) univerzalno prihvaćeni pristupi za postizanje de facto ravnopravnosti spolova i otklanjanje diskriminacije na osnovu spola. Standardi koji su sadržani u međunarodnim i regionalnim sporazumima daju osnovne smjernice za usklađivanje zakonā i politika.

PRISTUP BAZIRAN NA PROCJENI UTICAJA ZAKONA I POLITIKA NA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

¹⁶ Pekinška deklaracija i Platforma za akciju, Strateški cilj H.2. Uključiti spolne aspekte u zakonodavstvo, javnu politiku, programe i projekte

¹⁷ European Commission. (1998). A Guide to Gender Impact Assessment.

Kako bi se procijenio uticaj zakona i politika na ravnopravnost spolova, potrebno je pristupiti sljedećim koracima:

Korak 1. Analizirati stanje ravnopravnosti spolova u oblasti na koju se odnose zakon ili politika

Korak 2. Identifikovati opciju koja može doprinijeti ravnopravnosti spolova

Korak 3. Procijeniti uticaj navedene opcije na ravnopravnosti spolova

Korak 1. Analiza stanja ravnopravnosti spolova

Analiza stanja ravnopravnosti spolova može se definisati na različite načine u različitim kontekstima. Prema osnovnoj definiciji, to je analiza koja podrazumijeva prikupljanje i obradu kvantitativnih podataka (brojevi, procenti, proporcije, omjeri) i kvalitativnih informacija (preferencije, uvjerenja, stavovi, ponašanja, vrijednosti, opseg itd.), ali i analizu položaja osoba oba spola.

Analiza stanja je obavezna faza procjene uticaja propisa. Analiza stanja ravnopravnosti spolova daje dodatnu vrijednost jer omogućava prikupljanje i obradu podataka koji su razvrstani po spolu.

Tri su osnove faze analize stanja ravnopravnosti spolova u kontekstu procjene uticaja propisa:

1. Prikupljanje podataka razvrstanih po spolu;
2. Analiza podataka iz ugla ravnopravnosti spolova;
3. Interpretacija podataka iz ugla ravnopravnosti spolova.

Prikupljanje

Prikupljanje podataka razvrstanih po spolu može predstavljati prepreku. Naime, iako su sve institucije dužne da podatke koje prikupe razvrstaju po spolu, ta obaveza se ne provodi u potpunosti. Ipak, u skorije vrijeme dostupnost podataka je postala veća. Agencija za statistiku BiH, Zavod za statistiku FBiH i Zavod za statistiku RS objavljuju značajan broj podataka razvrstanih po spolu. U posljednjih 15 godina ti podaci su prikazi u statističkim dvogodišnjacima Žene i muškarci.¹⁸ Pored toga, dostupna su i brojna istraživanja koja sadrže značajne podatke o stanju ravnopravnosti spolova.¹⁹ Rezultati popisa također sadrže značajan broj podataka razvrstanih po spolu.

Analiza

Analiza podataka podrazumijeva sagledavanje prikupljenih podataka kako bi se indicirao broj žena i muškaraca (ako je moguće razvrstanih i po drugim karakteristikama kao što su geografska, dobna, etnička pripadnost itd.), prisutnost žena i muškaraca u određenoj oblasti, pristup pravima, stvarne potrebe itd. Ovi podaci treba da ponude spolnu perspektivu ciljane grupe propisa čiji uticaj se procjenjuje. Prilikom analize stanja dobar izvor su i javne politike za ravnopravnost spolova, a posebno Gender akcioni plan BiH (GAPBiH). GAPBiH utvrđuje

¹⁸ Npr. Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2018.

¹⁹ Veliki broj istraživanja dostupan je na web stranicama Agencije za ravnopravnost spolova BiH www.arsbih.gov.ba, Gender centra FBiH www.gcfbih.gov.ba i Gender centra RS <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/Pages/default.aspx>

srednjoročne prioritete, sadrži analizu stanja u prioritetnim oblastima i indicira moguće pravce djelovanja uključujući i djelovanje kroz zakone i politike.

Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine

Radi ostvarivanja ciljeva ravnopravnosti spolova koji su utvrđeni Zakonom, ali i Konvencijom o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, kao i ciljeva utvrđenih Pekinškom deklaracijom i Platformom za akciju, Bosna i Hercegovina je 2006. godine usvojila Gender akcioni plan (GAP). Ovim dokumentom utvrđen je strateški pristup u ostvarivanju principa ravnopravnosti spolova (gender mainstreaming) i osnaživanju žena u BiH u 15 oblasti javnog i privatnog života. Prioritetne oblasti uključuju: sprečavanje i suzbijanje nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici i trgovinu osobama; rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima; javni život i donošenje odluka; daljnje jačanje saradnje na regionalnom i međunarodnom nivou.

Pored GAPBiH donesene su i provedene i druge sektorske javne politike i strategije na nivou države i entiteta, a koje doprinose uvođenju principa ravnopravnosti spolova u specifične prioritetne oblasti (nasilje na osnovu spola, rod i sigurnost, unapređenje položaja žena na selu, rodno odgovorno budžetiranje), što također može biti od značaja u ovoj fazi.

Interpretacija

Nakon što su podaci dostupni i nakon što je izrađena analiza potreba, slijedi faza interpretacije podataka. Mogući zaključci su: da je propis rodno neutralan; da postoji ravnopravnost spolova u oblasti; da postoji neravnopravnost spolova; da postoje različite potrebe žena i muškarca; da je potrebno prilagoditi odredbe propisa kako bi se odgovorilo na stvarne potrebe ili da postoji diskriminacija na osnovu spola. Kod interpretacije podataka posebno značajna može biti analiza međunarodnih standarda u navedenoj oblasti.

Primjer analize stanja ravnopravnosti spolova u procesu procjene uticaja

PRIKUPLJANJE	ANALIZA	INTERPRETACIJA
Za potrebe zakona u oblasti zapošljavanja prikupljaju se podaci o stopi nezaposlenosti i aktivnosti žena i muškaraca	66% radno sposobnih žena nije zaposleno, 51% radno sposobnih muškaraca nije zaposleno	Postoji neravnopravnost spolova na tržištu rada
Za potrebe analize rezultata izbora prikupljaju se podaci o broju kandidata i kandidatkinja, o broju izabranih osoba po spolu i vrši se analiza preferencijalnog glasanja	Žene čine 42%, a muškarci 58% svih kandidata na listama; izabrano je 23% žena i 77% muškaraca, glasačko tijelo daje preference pretežno osobama muškog spola	Žene su podzastupljene u zakonodavnim tijelima; Biračko tijelo svojim preferencijalnim glasovima utiče na rezultate izbora
Analiza korisnika naknade za vrijeme porodiljskog/roditeljskog odsustva	100% korisnici su majke djeteta	Muškarcima nije osigurano pravo na roditeljsko odsustvo
Prikupljaju se podaci o stopi napuštanja škole za dječake i djevojčice (razvrstano i po drugim karakteristikama)	Stopa napuštanja nije značajna; značajno veliki broj djevojčica romske nacionalnosti napušta školu	Pravo djevojčica romske nacionalnosti na obrazovanje nije osigurano

Kada su u pitanju propisi, analiza stanja ravnopravnosti spolova može ukazati na potrebu da se problematika ravnopravnosti spolova uvede u zakone i politike. Pri izvođenju ovakvog zaključka moguće je ocijeniti relevantnost zakona ili politike za ravnopravnost spolova. U tom smislu moguće je primijeniti skalu za ocjenjivanje, koja se nalazi niže.

Zakon ili politika čiji je glavni cilj unapređenje ravnopravnosti spolova i/ili zaštita od diskriminacije na osnovu spola	3
Zakon ili politika za koji se očekuje da će dati značajan doprinos unapređenju ravnopravnosti spolova i/ili zaštititi od diskriminacije na osnovu spola	2
Zakon ili politika za koje se očekuje da će dati neznatan doprinos unapređenju ravnopravnosti spolova i/ili zaštititi od diskriminacije na osnovu spola	1
Zakon ili politika za koje se očekuje da neće dati nikakav doprinos unapređenju ravnopravnosti spolova i/ili zaštititi od diskriminacije na osnovu spola	0

Ocjena doprinosa nekog zakona ili politike kao glavni, značajan, neznatan ili nikakav za unapređenje ravnopravnosti spolova i/ili zaštiti od diskriminacije na osnovu spola omogućava definisanje prioriteta. Tako će zakoni i politike koji su ocjenjeni sa 0 ili 1 imati nizak prioritet, a 2 i 3 visok.

Korak 2. Identifikacija opcije koja doprinosi ravnopravnosti spolova

Nakon što je završena analiza stanja ravnopravnosti spolova i utvrđena potreba djelovanja za ravnopravnost spolova, predstoji izazov utvrđivanja najoptimalnije opcije za djelovanje kroz zakon ili politiku. Nemoguće je unaprijed predvidjeti sve moguće opcije, jer je odluka jedinstvena za svaki pojedinačni kontekst.

Kao što je navedeno u prvom dijelu, moguća su tri pravca djelovanja u korist ravnopravnosti spolova:

- **Utvrđivanje prava koja uzimaju u obzir različite potrebe osoba muškog i ženskog spola;**
- **Utvrđivanje zabrane diskriminacije po svim osnovama, uključujući spol, i utvrđivanje efikasnih mehanizama zaštite;**
- **Donošenje posebnih mjera s ciljem postizanja de facto ravnopravnosti spolova.**

Ove opcije razmatraju se u slučajevima kad je relevantnost zakona ocijenjena sa 1, 2 i 3. U slučaju da su zakon ili politika ocijenjeni sa 0, neće se pristupiti ovom koraku. Ne treba zaboraviti da je jedna od opcija ne donositi novi propis, odnosno da nije potrebna intervencija u smislu ravnopravnosti spolova.

U ovom procesu od posebnog značaja mogu biti Pokazatelji usklađenosti sa Zakonom o ravnopravnosti spolova i Konvencijom o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (Prilog 2).

Kako je već naglašeno, donošenje posebnih mjera s ciljem postizanja de facto ravnopravnosti spolova mora biti zasnovano na strogim uslovima iz Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH. Praksa sudova u BiH pokazuje da su posebne mjere koje nisu pratile navedene standarde proglašavane diskriminatornim i neustavnim (vidi textbox niže). U svakom slučaju, kod donošenja

posebnih mjera predlaže se proces konsultacija sa Agencijom za ravnopravnost spolova BiH, Gender Centrom Vlade FBiH i/ili sa Gender Centrom Vlade RS. Kao i u prethodnoj fazi, GAPBiH i druge sektorske strategije mogu biti dobar izvor standarda u ovoj oblasti.

Primjeri posebnih mjera za koje se može pretpostaviti da ne ispunjavaju uslove iz Zakona i mjera koje su proporcionalnije

Utvrđen je procenat osoba manje zastupljenog spola (npr. 40%) koje će biti primljene u školu bez obzira na druge kriterije	Uveden je program posebne pripreme za prijem osoba manje zastupljenog spola i stipendija za osobe manje zastupljenog spola
Davanje dodatnih bodova na konkursu osobama manja zastupljenog spola samo zbog spola osobe koja konkuriše	Posebni programi obuke za potencijalne kandidate manje zastupljenog spola, jačanje kapaciteta pripravnika iz manje zastupljene grupe, oglašavanje koje jasno naglašava da je konkurs otvoren za osobe oba spola, korištenje rodno osjetljivog jezika
Davanja dodatnih bodova sportskim klubovima koji okupljaju osobe manje zastupljenog spola	Davanje većeg broja bodova klubovima koji okupljaju osobe oba spola, davanje dodatnih grant sredstava (ako se radi o sufinansiranju) za klubove koji okupljaju osobe manje zastupljenog spola
Zabrana podnošenja tužbe ocu djeteta radi osiguravanja izdržavanja majke i djeteta za vrijeme trudnoće i do treće godine djeteta	Osnivanje alimentacionog fonda kao odgovor na mogućnost siromaštva majke i djeteta u slučaju da otac djeteta izbjegava plaćanje alimentacije

Korak 3. Procjena uticaja navedene opcije na ravnopravnost spolova

Ovo predstavlja ključni korak u procjeni uticaja zakona i politika na ravnopravnost spolova. U odnosu na postavljene ciljeve procjenjuje se uticaj na žene i muškarce, dječake i djevojčice.

Procjena uticaja može se mjeriti u odnosu na trenutno stanje (ne)ravnopravnosti spolova, na pokazatelje usklađenosti, prioritete iz Gender akcionog plana BiH, zaključna zapažanja CEDAW komiteta i slično.

Uticaj se može procijeniti kao rodno neutralan ili rodno fokusiran. Ako je u oblasti na koju se pozivaju zakon ili politika u fazi analize utvrđena neravnopravnost spolova, onda su moguće četiri opcije:

- **Zakon ili politika dovode do neopravdanog razlikovanja na osnovu spola i predstavlja diskriminaciju na osnovu spola.**
- **Rodno neutralan zakon ili politika će imati negativan uticaj na neravnopravnost spolova.**
- **Rodno neutralan zakon ili politika neće imati negativan uticaj na neravnopravnost spolova.**
- **Rodno fokusiran zakon ili politika će imati pozitivan uticaj na ravnopravnost spolova.**

Ako procjena pokaže kako zakon ili politika mogu imati diskriminatoran ili negativan uticaj na žene ili muškarce, dječake ili djevojčice, potrebno je izmijeniti predloženo rješenje. Ovakav zakon ili politika mogu imati ozbiljne posljedice i u pravilu su nezakoniti i/ili neustavni. Rodno neutralan zakon ili politika neće imati negativan uticaj, ali neće ni reagovati na uočenu neravnopravnost spolova. Takvim zakonom ili politikom ne provodi se obaveza djelovanja na temelju Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH i može se postaviti pitanje zakonitosti takve opcije.

Tri su moguće oblasti procjene: učešće žena i muškaraca, dječaka i djevojčica; jednake mogućnosti; socijalne norme i vrijednosti.

Ukoliko je analiza pokazala da su žene i muškarci, dječaci i djevojčice neravnopravno zastupljeni,²⁰ potrebno je procijeniti efekat mjera iz zakona ili politika na ovu oblast. U pravilu, ukoliko zakoni ne sadrže posebnu mjeru, efekat takvog zakona je rodno neutralan. Zbog toga se donose mjere koje imaju efekat na ravnopravnu zastupljenost žena i muškaraca.

Primjeri koji teže uticaju na jednako učešće

Zakon o radu

Formiranje vijeća zaposlenika, mirovnog vijeća, ekonomsko-socijalnog vijeća i drugih organa koji proizlaze iz ovog zakona i kolektivnih ugovora odražavat će ravnopravnu zastupljenost spolova.

Zakon o osnovnom obrazovanju

Školski odbor u pravilu će odražavati ravnopravnu zastupljenost spolova.

Ukoliko je analiza pokazala da trenutni zakon ili politika ne vode ostvarivanju jednakih mogućnosti žena i muškaraca u javnom ili privatnom životu ili nemaju efekta na njih, potrebno je razmotriti uticaj koje će predloženo rješenje imati. Tako bi mjere aktivnog zapošljavanja koje se donose trebale težiti otklanjanju razlike u stopi aktivnosti žena i muškaraca na tržištu rada i osigurati da su korisnici tih mjera osobe muškog i ženskog spola u omjerima u kojima su i prisutni u strukturi radno neaktivnih osoba. Ako je analiza pokazala da je 66% radno sposobnih žena i 51% radno sposobnih muškaraca neaktivno na tržištu rada, onda je potrebno da zakon ili politika osiguraju da bude najmanje 66% korisnica i 51% korisnika aktivnih mjera zapošljavanja kako bi se mogao procijeniti rodno neutralan uticaj. Sve ispod ovih omjera imalo bi rodno negativan uticaj. Kako bi se doprinijelo smanjivanju ovog jaza, potrebno je donijeti rodno fokusirane mjere.

Primjeri koji teže uticaju na jednake mogućnosti

Program zapošljavanja žena koji sadrži aktivne mjere zapošljavanja samo za osobe ženskog spola.

Kriteriji za utvrđivanje psihofizičke sposobnosti za prijem kadeta u policiju koji su različiti za žene i muškarce, na primjer:

²⁰ Ravnopravna zastupljenost postoji u slučaju jednake zastupljenosti, odnosno i u slučaju kada je jedan od spolova zastupljen sa najmanje 40%.

Muškarci: broj sklekova za 20 sekundi 9 i više
Žene: broj sklekova za 20 sekundi 6 i više

Konačno, zakon ili politika mogu svojim odredbama uticati na socijalne norme i vrijednosti, posebno one bazirane na rodnim stereotipima i predrasudama. Procjena uticaja takvih mjera izuzetno je zahtjevna budući da je teško procijeniti uticaj na norme i vrijednosti društva. Ipak, vrlo je značajno naglasiti principe ravnopravnosti spolova i nediskriminacije u zakonima i politikama, te izmjeriti uticaj kod ex post analize.

Primjeri koji teže uticaju na promjenu normi i vrijednosti

Porodični zakoni: Bračni partneri ravnopravni su u braku.

Upotreba rodno osjetljivog jezika i navođenje generalne odredbe: gramatička terminologija za muški i ženski rod za pojmove u zakonu.

Zakoni o radu: Za vrijeme trudnoće, porođaja i brige o djetetu žena ima pravo na porođajno odsustvo u trajanju od jedne godine neprekidno. Nakon 42 dana poslije porođaja pravo na porođajno odsustvo može koristiti i uposlenik otac djeteta ako se roditelji tako sporazumiju.

OBAVEZNE KONSULTACIJE SA INSTITUCIONALNIM MEHANIZMIMA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

Procjena uticaja propisa na ravnopravnost spolova zahtijeva znanje i informacije ne samo u oblasti intervencije nego i u oblasti ravnopravnosti spolova. To znači da je od ključnog značaja kvalitet informacija i nalaza prikupljenih tokom prethodnih koraka. Zato je tokom cijelog procesa učešće stručnjaka za ravnopravnost spolova koji radi zajedno sa stručnjacima u određenoj oblasti najvažnije.

Zakonom je utvrđeno postojanje i obaveza uspostavljanja institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova. Danas se mreža institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova u Bosni i Hercegovini sastoji od institucija na skoro svim nivoima i u okviru zakonodavne i izvršne vlasti. U skladu sa Zakonom, ključni institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova su Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender Centar Federacije BiH i Gender centar – Centar za jednakost i ravnopravnost polova Vlade Republike Srpske (dalje: Gender centar Republike Srpske).

Agencija i gender centri nadležni su za davanje mišljenja o zakonima i politikama koji se predlažu iz ugla usklađenosti sa Zakonom o ravnopravnosti spolova i međunarodnim standardima u ovoj oblasti. Međutim, dostavljanje nacrtu zakona samo na mišljenje, posebno bez informacija o procjeni uticaja na ravnopravnost spolova, Agenciji ili gender centrima ne daje mogućnost da daju cjelovito mišljenje o meritumu.

Stoga je bitno je osigurati da se oni uključe još u fazi planiranja i provedbe procjene uticaja propisa.²¹ Pored toga, suštinsko mišljenje institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova moguće je samo ako je urađena procjena uticaja propisa i ako je uključena i analiza uticaja na ravnopravnost spolova.

Kada se radi procjena uticaja propisa, potrebno je osigurati postojanje sistema kontrole kvaliteta procesa. Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova imaju centralnu ulogu zbog svoje nadležnosti, iskustva i znanja.

To je posebno izraženo u situacijama kada nisu javno dostupne informacije o ravnopravnosti spolova, ili kada su te informacije dio administrativnih podataka kojima raspolažu predlagači zakona i politika.

Uloga institucionalnih mehanizama kao kontrolnih institucija već je sastavni dio procesa procjene uticaja propisa, ali tu ulogu je potrebno dodatno ojačati i promovisati.

PROVOĐENJE SVEOBUHVAJNIH KONSULTACIJA U PROCESU IZRADE ZAKONA I POLITIKA

Uz obavezno pribavljanje mišljenja od institucija za ravnopravnost spolova, konsultacije učesnika sa zainteresovanim stranama iznimno su važne. Zainteresirane strane uključuju organizacije civilnog društva, direktne korisnike – žene i muškarce, djevojčice i dječake, i bilježe njihove stavove u fazi analize i formulisanja opcija.

Stoga je u provođenju analize stanja ravnopravnosti spolova važno identifikovati primarne strane (pojedinci i grupe koji su direktno pogođeni programom), sekundarne strane (pojedinci i grupe koje su indirektno pogođeni programom) i ključne zainteresirane strane (osobe sa značajnom sposobnošću da utiču na implementaciju programa i rezultate). te shvatiti interes i uticaj svakog učesnika na prijedlog zakona ili politike.

Konsultacije sa zainteresovanim stranama također omogućavaju verifikaciju analize i interpretacije ravnopravnosti spolova; one mogu imati dodatne informacije ili stručna znanja u navedenoj oblasti. Tako se konsultacije mogu provoditi u svim fazama, odnosno:

- u fazi definisanja problema, pitanja ili obima;
- u fazi odlučivanja koje opcije uzeti u razmatranje ili na koja pitanja staviti težište;
- u fazi procjene dobrih i loših strana opcija ili pristupa;
- u fazi odlučivanja o konkretnoj opciji ili pristupu;
- u fazi odlučivanja o načinu primjene zakona ili politika.

²¹ Takva obaveza predviđena je članom 30. Metodologije procjene uticaja prilikom izrade propisa, gdje je Agencija za ravnopravnost spolova navedena kao jedno od kontrolnih tijela.

Suštinske konsultacije moguće su samo ako je urađena procjena uticaja propisa i ako je uključena analiza njihovog uticaja na ravnopravnost spolova.

Konsultacije sa organizacijama civilnog društva koje se bave ravnopravnošću spolova mogu osigurati dodatnu perspektivu. Institucionalni mehanizmi u pravilu posjeduju ažurne informacije o stručnjacima i stručnjakinjama za ravnopravnost spolova, o ženskim i nevladinim organizacijama, što predstavlja značajan resurs koji može olakšati posao konsultacija.

Proces konsultacija koji je baziran na dobrim praksama sadrži sljedeće elemente:

- *prijedlog zakona ili politike je javno dostupan;*
- *uz nacrt/prijedlog zakona priloženo je obrazloženje sa procjenom uticaja;*
- *jasno su date instrukcije na koji način i kome se dostavljaju komentari;*
- *postoji ažuriran spisak zainteresovanih strana;*
- *institucije proaktivno i direktno obavještavaju zainteresovane strane;*
- *provode se različite metode konsultacija ukoliko prijedlog zakona ili politike ima značajan uticaj na javnost;*
- *osigurava se učešće različitih grupa (spolnih, dobnih, obrazovnih, etničkih, manjinskih, geografskih itd.);*
- *imenuje se koordinator/ica za konsultacije;*
- *objavljuje se izvještaj o provedenim konsultacijama koji sadrži informacije o pristiglim sugestijama i razlozima za prihvatanje ili odbijanje.*

Konačno, informacije o provedenim konsultacijama moraju biti sastavni dio obrazloženja u vezi s uticajem politike kako bi zakonodavna tijela mogla donijeti informisanu odluku.

Lista za provjeru – informacije koje je potrebno uključiti u obrazloženje zakona ili politike

USTAVNI I PRAVNI OSNOV

Ustavne odredbe o ravnopravnosti spolova, međunarodni standardi, Zakon o ravnopravnosti spolova i drugi pravni akti o ravnopravnosti spolova treba da budu navedeni u ustavnom i pravnom osnovu za donošenje propisa.

ANALIZA REGULATORNE OBLASTI

- Na koje pitanje se odnosi zakon ili politika?
- Zašto se ova intervencija razmatra u ovoj konkretnoj situaciji?
- Ravnopravnost spolova treba spomenuti radi analize, identifikacije opcije i procjene uticaja.

ANALIZA STANJA RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA

- Podaci o situaciji žena i muškaraca u ovom području.
- Interpretacija podataka s aspekta ravnopravnosti spolova.
- Ocjena relevantnosti zakona ili politike korištenjem skale za ocjenjivanje.

ANALIZA OPCIJA

U slučaju ocjene 1, 2 i 3, analiza opcija koje mogu da teže:

- utvrđivanju prava koja se odnose na različite potrebe osoba muškog i ženskog spola;
- utvrđivanju zabrane diskriminacije po svim osnovama, uključujući spol i utvrđivanje efikasnih mehanizama zaštite;
- donošenju posebnih mjera s ciljem postizanja de facto ravnopravnosti spolova.

Ako se razmatra donošenje posebnih mjera, potrebna je procjena opravdanosti takvih mjera.

ANALIZA UTICAJA OPCIJE

- Informacija o tome da li je intervencija namijenjena da doprinese ravnopravnosti spolova.
- Kako intervencija može da doprinese ravnopravnosti spolova?
- Koji su postojeći ciljevi ravnopravnosti spolova u ovoj oblasti?
- Da li zakon ili politika dovodi do diskriminacije, je li rodno neutralan ili rodno fokusiran?
- Da li je izvršena analiza uticaja s aspekta učešća žena i muškaraca, dječaka i djevojčica, jednakih mogućnosti i socijalnih normi i vrijednosti?

MIŠLJENJA I KONSULTACIJE

- Informacije o mišljenju odgovarajuće institucije za ravnopravnost spolova.
- Informacije i izvještaj o provedenim konsultacijama sa organizacijama civilnog društva kao i stručnom i širom javnošću.

KRITIČKA ANALIZA DOPRINOSA ZAKONA I POLITIKA RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA U ZAKONODAVNIM TIJELIMA

Zakonodavna tijela su u dobroj poziciji da podrže napore u borbi za ravnopravnost spolova i da djeluju u tom pravcu. Zakonodavna tijela također imaju ključnu ulogu u osiguravanju da nacrti i prijedlozi zakona i politika koje razmatraju uključuju analizu uticaja na ravnopravnost spolova. To je značajno za ravnopravnost spolova, ali i za dosljednu provedbu propisa koji uređuju oblast izrade zakona i politika, kao i regulatorne analize uticaja zakona i politika.

DJELOVANJE ZAKONODAVNIH TIJELA U OBLASTI RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA

Ključni uslov za kritičku analizu doprinosa zakona ili politike ravnopravnosti spolova je postavljanje odgovarajućih pitanja u zakonodavnim tijelima. Na ovaj način parlamentarci i parlamentarke osiguravaju dodatne informacije o prijedlozima i u mogućnosti su da donose dobro informisane odluke. Uvođenje principa ravnopravnosti spolova u zakone i politike suštinski je oblik parlamentarnog nadzora. Pristup prikazan u nastavku prikazuje pitanja koja se mogu postaviti u ovom procesu. Lista za kritičku analizu doprinosa zakona ili politike na ravnopravnost spolova usklađena je sa pristupom prikazanim u prvom i drugom dijelu ovog dokumenta, a kako je ranije naglašeno, ti dijelovi temelje se na odgovarajućim zakonskim obavezama i međunarodnim standardima.

Kritička analiza doprinosa zakona ili politike na ravnopravnost spolova predstavlja jedno od očekivanja biračkog tijela u odnosu na djelovanje članova i članica zakonodavnih tijela na svim nivoima vlasti.

KAKO PROVODITI KRITIČKU ANALIZU DOPRINOSA ZAKONA ILI POLITIKE NA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA?

Kao što je već naglašeno, pristup je baziran na pitanjima pri analizi prijedloga zakona i politika. Lista za provjeru se sastoji od postavljanja pitanja u tri koraka i formulacije zaključaka i dodatnih pitanja u četvrtom koraku.

Pitanjima koja su sastavni dio ove liste parlamentarci i parlamentarke mogu ispitati pretpostavke na kojima se zasnivaju odluke. U osnovi, ovim procesom se preispituju pretpostavke za donošenje

informisanih odluka o uticaju zakona i politike, odnosno doprinosa tih prijedloga ravnopravnosti spolova.

Koraci za kritičku analizu prijedloga

Korak 1. Identifikujte oblasti na koje se odnosi prijedlog.

Korak 2. Identifikujte relevantnost pitanja za ravnopravnost spolova.

Korak 3. Otkrijte je li analiza uticaja na ravnopravnost spolova izvršena prilikom izrade prijedloga.

Korak 4. Formulirajte zaključke i pitanja: Šta mogu učiniti kako bi se poboljšao kvalitet zakona ili politike?

Niže su prikazana pitanja koja možete koristiti za samostalnu procjenu doprinosa zakona ili politike na ravnopravnost spolova. Ova pitanja neće biti primjenjiva na sve situacije; mogu se koristiti ona za koja se ocijeni da su prikladna.

Korak 1. Identifikujte oblast na koje se odnosi prijedlog

- Koji zakon ili politika je u pitanju?
- Da li je to novi zakon ili politika, ili se radi o izmjenama i dopunama zakona ili o politici za novi period?
- Na koju oblast se odnosi prijedlog: zdravstvo, obrazovanje, okoliš, finansije?
- Da li se prijedlog odnosi na oblast koja je prioritetna za ravnopravnost spolova (npr. oblasti specifično navedene u Zakonu o ravnopravnosti spolova u BiH ili Gender akcionom planu)?
- Koji su ciljevi prijedloga zakona ili politike?

Korak 1. predstavlja osnovni dio kritičke analize. Sagledava se oblast na koju se zakon ili politika odnose i na osnovu toga se preliminarno procjenjuje njihova relevantnost. Iako se može pretpostaviti da je svaki zakon bitan za ravnopravnost spolova, preliminarna relevantnost može se utvrditi u odnosu na oblasti specifično navedene u Zakonu o ravnopravnosti spolova u BiH ili u Gender akcionom planu. Tako bi se oblasti obrazovanja, ekonomije, zapošljavanja i rada, socijalne i zdravstvene zaštite, sporta, kulture, javnog života i medija, diskriminacije i nasilja na osnovu spola mogle smatrati prioritetnim. Ova analiza mogla bi pokazati i da se zakon ili politika odnose na oblast koja nije prioritetna, kao što je npr. sigurnost hrane.

Korak 2. Identifikujte relevantnost pitanja za ravnopravnost spolova

- Na koga će uticati zakon ili politika, tj. koje su ciljne grupe?
- Postoje li dostupni podaci o spolovima u pitanju na koje se odnosi zakon ili politika?
- Je li moguće na osnovu podataka iz prijedloga ili obrazloženja utvrditi hoće li prijedlog imati uticaja na ravnopravnost spolova?
- Ukazuju li podaci na neravnopravnost spolova, višestruku i intersekcijску neravnopravnost u odnosu na dob, obrazovanje, porodični status, invalidnost ili na neku drugu karakteristiku?
- Koje podaci nedostaju?
- Da li postoje ažurirani i pouzdani statistički podaci?

U ovom koraku ispitajte je li pitanje, tj. oblast na koju se zakon ili politika odnose relevantna za ravnopravnost spolova. Ovdje su od koristi informacije sadržane u obrazloženju i drugim primarnim

i sekundarnim podacima o stanju ravnopravnosti spolova. U ovom koraku otkrivete da li je predlagač zakona ili politike prikupio sve dostupne podatke za ocjenu relevantnosti zakona. To znači da ćete sami morati da istražite izvore podataka o položaju žena i muškaraca, dječaka i djevojčica u navedenoj oblasti. Vaš zaključak o relevantnosti može se slagati sa zaključkom predlagača, a može biti i različit.

Korak 3. Otkrijte je li analiza uticaja na ravnopravnost spolova izvršena prilikom izrade prijedloga

- Da li je analiza uticaja zakona ili politike na ravnopravnost spolova posebno obrađena u prijedlogu zakona ili politike, bilo kroz određenu odredbu ili u obrazloženju?
- Koji dokazi upućuju na to da su pitanja ravnopravnosti spolova bila sastavni dio procesa donošenja odluka (na primjer, kroz procjenu uticaja na ravnopravnost spolova, mišljenja institucija za ravnopravnost spolova ili konsultacije sa zainteresovanim grupama za ravnopravnost spolova)?
- Da li prijedlog sadrži ocjenu relevantnosti zakona ili politike i koristi li skalu za ocjenjivanje?
- Da li je izvršena procjena uticaja na ravnopravnost spolova?
- Ko je konsultovan o tom pitanju, a ko nije?
- Koji je procijenjeni uticaj na ravnopravnost spolova?
- Da li je izvršena analiza uticaja sa aspekta učešća žena i muškaraca, dječaka i djevojčica, jednakih mogućnosti i socijalnih normi i vrijednosti?

Ukoliko je prethodni korak pokazao da je zakon relevantan za ravnopravnost spolova, potrebno je provjeriti je li analiza uticaja zakona ili politike na ravnopravnost spolova provedena, odnosno je li potpuna. Sadržaj pomenutih pitanja obrađen je u Drugom dijelu, gdje je prikazan način uključivanja ravnopravnosti spolova u zakone i politike. Bitno je provjeriti jesu li provedeni i obrazloženi koraci koji čine sastavni dio procjene (analiza, identifikovanje opcija) i, konačno, da li je procijenjen uticaj na ravnopravnost spolova. Tekst zakona ili politike i prateće obrazloženje moraju sadržavati dovoljno podataka i argumenata kako bi bilo moguće donijeti informisanu odluku u vezi s ravnopravnošću spolova.

Korak 4. Formulirate zaključke i pitanja: Šta mogu učiniti kako bi se poboljšao kvalitet zakona ili politike?

- Da li je ovaj prijedlog relevantan za ravnopravnost spolova?
- Treba li da tražim dodatno mišljenje od institucije za ravnopravnost spolova?
- Je li potrebno da zakonodavno tijelo organizuje još jedan krug konsultacija?
- Koja pitanja treba da postavim prilikom razmatranja prijedloga?
- Postoje li amandmani koje ću predložiti kako bi se otklonili identifikovani nedostaci?

Konačno, formulirate zaključke i pitanja. Šta možete učiniti kako biste poboljšali kvalitet zakona ili politike? Ako ste ubijedeni da će zakon ili politika imati pozitivan uticaj na ravnopravnost spolova, osigurajte da zakonodavno tijelo tokom rasprave dobije dovoljno informacija o tome, jer se može pretpostaviti da to neće biti jedini fokus rasprave. Ako postoji komisija nadležna za ravnopravnost spolova u okviru zakonodavnog tijela, zahtijevajte da se o zakonu ili politici izjasni i ona. Ako smatrate da je potrebno predložiti amandmane na zakon, osigurajte podršku za te amandmane. Osnov za izradu amandmana može biti Prilog 2, koji utvrđuje listu osnovnih pokazatelja usklađenosti zakona i politika. U tom smislu zatražite stav institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova. U slučaju da predlagač nije proveo konsultacije ili one nisu bile sveobuhvatne, procijenite je li potrebno provesti dodatne konsultacije.

ZAKON O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA U BIH

Na osnovu člana 15. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“ broj 102/09); te člana 41. stav 1) tačka (i) Poslovnika Predstavničkog doma („Službeni glasnik BiH“, brojevi: 33/06, 41/06, 81/06, 91/06, 91/07 i 87/09) i člana 26. stav 1) tačka (i) Poslovnika Doma naroda („Službeni glasnik BiH“, br. 33/06, 41/06, 91/06 i 91/07) Ustavnopravna komisija Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine na 93. sjednici održanoj dana 22.02.2010. godine, i Ustavnopravna komisija Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine na 54. sjednici, održanoj dana 25. marta 2010. godine, utvrdile su prečišćeni tekst Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, („Službeni glasnik BiH“ brojevi: 16/03 i 102/09) u kojem su naznačeni dani stupanja na snagu navedenog zakona i njegove izmjene i dopune.

ZAKON O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA U BOSNI I HERCEGOVINI - PREČIŠĆENI TEKST²²

DIO PRVI - OPĆE ODREDBE

Član 1.

Ovim zakonom uređuje se, promovira i štiti ravnopravnost spolova, garantiraju jednake mogućnosti i ravnopravan tretman svih osoba bez obzira na spol, u javnoj i u privatnoj sferi društva, te uređuje zaštita od diskriminacije na osnovu spola.

Član 2.

1. Osobe muškog i ženskog spola su ravnopravne.
2. Puna ravnopravnost spolova garantira se u svim oblastima društva, uključujući ali ne ograničavajući se na oblasti obrazovanja, ekonomije, zapošljavanja i rada, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, sportu, kulturi, javnom životu i medijima, bez obzira na bračno i porodično stanje.
3. Diskriminacija na osnovu spola i spolne orijentacije zabranjena je.
4. Diskriminacijom se ne smatra uvođenje, donošenje i provođenje privremenih posebnih mjera s ciljem otklanjanja postojeće neravnopravnosti, promoviranja jednakosti i zaštite ravnopravnosti spolova.
5. Diskriminacijom po osnovu spola ne smatra se norma, kriterij ili praksa koju je moguće objektivno opravdati postizanjem zakonitog cilja, proporcionalnog poduzetim nužnim i opravdanim mjerama.

22 Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini – prečišćeni tekst (Službeni glasnik BiH br. 32/10)

DIO DRUGI - DISKRIMINACIJA

Član 3.

1. Diskriminacija po osnovu spola je svako stavljanje u nepovoljniji položaj bilo koje osobe ili grupe osoba zasnovano na spolu zbog kojeg se osobama ili grupi osoba otežava ili negira priznavanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava ili sloboda.
2. U svojim oblicima diskriminacija može biti direktna, indirektna, uznemiravanje, seksualno uznemiravanje, poticanje na diskriminaciju i nasilje po osnovu spola.

Član 4.

1. Direktna diskriminacija po osnovu spola postoji kada je osoba ili grupa osoba bila tretirana, tretira se ili može biti tretirana nepovoljnije u odnosu na drugu osobu ili grupu osoba u istoj ili sličnoj situaciji.
2. Indirektna diskriminacija po osnovu spola postoji kada prividno neutralna pravna norma, kriterij ili praksa jednaka za sve je dovela, dovede ili bi mogla dovesti u nepovoljniji položaj osobu ili grupu osoba jednog spola u poređenju sa osobom ili grupom osoba drugog spola.

Član 5.

1. Uznemiravanje je svako neželjeno ponašanje po osnovu spola kojim se želi povrijediti dostojanstvo osobe ili grupe osoba i stvoriti zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje ili kojim se postiže takav učinak.
2. Seksualno uznemiravanje je svaki neželjeni oblik verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja spolne prirode kojim se želi povrijediti dostojanstvo osobe ili grupe osoba, ili kojim se postiže takav učinak, naročito kad to ponašanje stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.
3. Poticanje na diskriminaciju zasnovano na spolu, ako je počinjeno sa namjerom, izjednačava se sa diskriminacijom u smislu člana 3. ovog Zakona.

Član 6.

1. Nasilje po osnovu spola je zabranjeno.
2. Nasilje po osnovu spola je svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanijeta fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem koje sputavaju osobu ili grupu osoba da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života.
3. Nasilje po osnovu spola uključuje, ali se ne ograničava, na
 - a. nasilje koje se dešava u porodici ili domaćinstvu;
 - b. nasilje koje se dešava u široj zajednici;
 - c. nasilje koje počine ili toleriraju organi vlasti i drugi ovlašteni organi i pojedinci;
 - d. nasilje po osnovu spola u slučaju oružanih sukoba.
4. Nadležne vlasti obavezne su poduzeti odgovarajuće mjere radi eliminacije i sprečavanja nasilja po osnovu spola u javnoj i privatnoj sferi života, te osigurati instrumente pružanja zaštite, pomoći i naknade žrtvama.
5. Nadležne vlasti obavezne su poduzeti odgovarajuće mjere, uključujući a ne ograničavajući se, na oblast obrazovanja radi eliminacije predrasuda, običaja i svih drugih praksi baziranih na ideji inferiornosti ili superiornosti bilo kojeg spola, kao i na stereotipnim ulogama osoba muškog i ženskog spola. Ovo uključuje, ali nije ograničeno na edukaciju i podizanje svijesti među državnim službenicima, u javnosti i na druge načine.

Član 7.

Viktimizacija je oblik diskriminacije koji postoji kada se osoba ili grupa osoba dovede u nepovoljniji položaj zbog odbijanja naloga za diskriminativnim postupanjem, prijave diskriminacije, svjedočenja u postupku zaštite od diskriminacije na osnovu spola ili ako je na bilo koji drugi način sudjelovao u postupku vođenom povodom diskriminacije na osnovu spola.

Član 8.

1. Posebne mjere se uvode privremeno radi ostvarivanja stvarne ravnopravnosti spolova i ne smatraju se diskriminacijom, uključujući norme, kriterije ili prakse koje je moguće objektivno opravdati legitimnim ciljem, a moraju biti proporcionalne, primjerene i nužne.
2. Nadležni državni, entitetski, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave propisuju posebne mjere zakonima i drugim propisima, drugim aktima, politikama, strategijama i planovima kojima se uređuju pojedina područja društvenog života.

DIO TREĆI - DEFINICIJE

Član 9.

U smislu ovog Zakona smatra se:

- a. spol predstavlja biološke i psihološke karakteristike po kojima se razlikuju osobe muškog i ženskog spola, a označava i gender/rod kao sociološki i kulturološki uvjetovanu razliku između osoba muškog i ženskog spola i odnosi se na sve uloge i osobine koje nisu uvjetovane ili određene isključivo prirodnim ili biološkim faktorima, nego su prije proizvod normi, prakse, običaja i tradicije i kroz vrijeme su promjenljivi;
- b. ravnopravnost spolova znači da su osoba muškog i ženskog spola jednako prisutne u svim područjima javnog i privatnog života, da imaju jednak status, jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava, kao i jednaku korist od ostvarenih rezultata;
- c. ravnopravan tretman svih osoba muškog i ženskog spola podrazumijeva osiguranje odsustva diskriminacije po osnovu spola;
- d. jednake mogućnosti svih osoba bez obzira na spol podrazumijeva odsustvo prepreka za ekonomsko, političko i društveno učešće po osnovu spola;
- e. Diskriminacija u jeziku postoji kada se koristi isključivo jedan gramatički rod kao generički pojam;
- f. Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova predstavljaju tijela i osobe koja uspostavljaju nadležni zakonodavni, izvršni i organi uprave svih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini radi provođenja Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, koordiniranja i realizacije programskih ciljeva iz Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine i osiguranja provođenje međunarodnih standarda u oblasti ravnopravnosti spolova;
- g. Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine je strategija kojom se definiraju programski ciljevi za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života i rada, u javnoj i privatnoj sferi.

DIO ČETVRTI - OBRAZOVANJE

Član 10.

1. Svi imaju jednaka prava na obrazovanje, bez obzira na spol.
2. Obrazovna institucija ne smije vršiti diskriminaciju zasnovanu na spolu u vezi sa:
 - a. uslovima prijema;

- b. odbijanjem prijema;
- c. načinom pružanja usluga i beneficija;
- d. isključenjem iz procesa obrazovanja;
- e. vrednovanjem dostignutih rezultata u toku obrazovanja;
- f. jednakim uslovima u stvaranju karijere i profesionalnom usmjeravanju, stručnom usavršavanju i sticanju diploma;
- g. u drugim mogućim slučajevima.

Član 11.

1. Nadležne vlasti, obrazovne institucije i druge pravne osobe obezbijedit će da planovi i programi i metodologije osiguraju uspostavu obrazovnog sistema, koji će garantirati eliminaciju nastavnih programa koji sadrže stereotipnu društvenu ulogu muškarca i žene, a koji za posljedicu imaju diskriminaciju i nejednakost spolova.
2. Sadržaji, koji promoviraju jednakost spolova, sastavni su dio nastavnog programa za sve nivoe obrazovanja.
3. Nadležne vlasti, obrazovne institucije i druge pravne osobe obezbijedit će efikasne mehanizme zaštite protiv diskriminacije i seksualnog uznemiravanja i neće preduzimati nikakve disciplinske ili druge kaznene mjere prema osobi, zbog činjenice da se on/ona žalio/la na diskriminaciju, uznemiravanje, ili seksualno uznemiravanje, ili je svjedočio/la o diskriminaciji, uznemiravanju, ili seksualnom uznemiravanju.

DIO PETI - ZAPOŠLJAVANJE, RAD I PRISTUP SVIM OBLICIMA RESURSA

Član 12.

1. Svi su ravnopravni u procesu zapošljavanja po osnovu spola.
2. U suprotnosti je s ovim Zakonom svaka diskriminacija zasnovana na spolu u procesu ponude zapošljavanja, otvorenog oglasa, postupku popune slobodnih radnih mjesta, radnog odnosa i otkaza radnog odnosa, osim u slučajevima predviđenim članom 8. ovog Zakona.

Član 13.

1. Zabranjena diskriminacija po osnovu spola u radu i radnim odnosima je:
 - a. neprimjenjivanje jednake plaće i drugih beneficija za isti rad, odnosno za rad jednake vrijednosti;
 - b. onemogućavanje napredovanja u poslu pod jednakim uslovima;
 - c. onemogućavanje jednakih uslova za obrazovanje, osposobljavanje i stručno usavršavanje;
 - d. neravnomjerna prilagođenost radnih i pomoćnih prostorija i opreme poslodavca biološko-fiziološkim potrebama zaposlenika oba spola;
 - e. različit tretman zbog trudnoće, porođaja ili korištenja prava na porodiljsko odsustvo, što uključuje i onemogućavanje povratka na isti, ili jednako plaćen posao u istom nivou, nakon isteka porodiljskog odsustva, kao i različit tretman muškaraca i žena u vezi s donošenjem odluke o korištenju odsustva nakon rođenja djeteta;
 - f. bilo koji nepovoljni tretman roditelja ili staratelja u usklađivanju obaveza iz porodičnog i profesionalnog života;
 - g. organiziranje posla, podjele zadataka ili na drugi način određivanja uslova rada, otkazivanje radnog odnosa, tako da se na osnovu spola ili bračnog statusa zaposleniku dodjeljuje nepovoljniji status u odnosu na druge zaposlenike;
 - h. svaka druga radnja ili djelo koje predstavlja neki od oblika direktne ili indirektno diskriminacije

- utvrđene članom 4. ovog Zakona.
2. Poslodavac je dužan preduzeti efikasne mjere u cilju sprečavanja uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja i diskriminacije po osnovu spola u radu i radnim odnosima utvrđenim stavom (1) ovog člana, te ne smije preduzimati nikakve mjere prema zaposleniku/ci zbog činjenice da se on/ona žalio/la na uznemiravanje, seksualno uznemiravanje i diskriminaciju po osnovu spola.

Član 14.

1. Opći i posebni kolektivni ugovori treba da budu usklađeni s odredbama ovog Zakona i osiguraju jednake mogućnosti bez obzira na spol.
2. Sindikati i udruženja poslodavaca imat će posebnu ulogu u osiguranju jednake zaštite prava na rad i uslova pri zapošljavanju i osigurati a da ne postoji diskriminacija na osnovu spola među članovima, bilo da je direktna ili indirektna.

Član 15.

1. Svi imaju jednaka prava pristupa ekonomskom poslovanju, bez obzira na spol, što podrazumijeva jednak tretman u pristupu svim ekonomskim resursima, privatizaciji, pristupu i korištenju kredita i drugih oblika finansijske pomoći, dozvola i registracija za poslovanje, kao i uslova za njihovo dobijanje.
2. Jednak tretman i jednake mogućnosti, te eliminacija diskriminacije obezbijedit će se i za žene na selu, kako bi se omogućio njihov ekonomski opstanak i opstanak njihove porodice.

DIO ŠESTI - SOCIJALNA ZAŠTITA

Član 16.

1. Svi imaju jednaka prava na socijalnu zaštitu bez obzira na spol.
2. Zabranjena je diskriminacija na osnovu spola u uživanju svih oblika socijalnih prava utvrđenih važećim zakonima, a posebno u slučajevima:
 - a. podnošenja zahtjeva za ostvarivanje bilo kojeg prava iz oblasti socijalne zaštite;
 - b. postupka utvrđivanja i načina korištenja socijalnih prava i utvrđenih beneficija;
 - c. prestanka uživanja utvrđenih prava.

Član 17.

Nadležne vlasti osigurat će da zakoni i drugi akti, te mehanizmi koji se odnose na pristup i korištenje socijalne zaštite nisu diskriminirajući po osnovu spola, bilo direktno ili indirektno.

DIO SEDMI - ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Član 18.

1. Svi imaju jednako pravo na zdravstvenu zaštitu, dostupnost zdravstvenim uslugama, uključujući i one koje se odnose na planiranje porodice, bez obzira na spol.
2. Zdravstvene institucije preduzet će sve mjere u cilju sprečavanja diskriminacije po osnovu spola u uživanju svih oblika zdravstvene zaštite.
3. Nadležni organi vlasti preduzet će posebne mjere u cilju zaštite i unapređenja reproduktivnog zdravlja žena.

DIO OSMI - SPORT I KULTURA

Član 19.

1. Svi imaju jednaka prava i mogućnosti učešća i pristupa sportskom i kulturnom životu bez obzira na spol.
2. Nadležni organi vlasti, institucije i pravne osobe dužni su preduzeti sve mjere u cilju sprečavanja diskriminacije po osnovu spola, a radi obezbjeđenja jednakih mogućnosti za:
 - a. pristup grani sporta ili kulturnom pravcu;
 - b. razvoj i pružanje potpore pojedinim granama sporta ili kulturnog pravca;
 - c. dodjeljivanje nagrada zajednice za izuzetna sportska i kulturna dostignuća unutar iste grane sporta ili kulturnog pravca.

DIO DEVETI - JAVNI ŽIVOT

Član 20.

1. Državna tijela na svim nivoima organizacije vlasti, i tijela lokalne samouprave, uključujući zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast, političke stranke, pravna lica s javnim ovlaštenjima, pravna lica koja su u vlasništvu ili pod kontrolom države, entiteta, kantona, grada ili općine ili nad čijim radom javni organ vrši kontrolu, osigurat će i promovirati ravnopravnu zastupljenost spolova u upravljanju, procesu odlučivanja i predstavljanju. Ova obaveza postoji i za sve ovlaštene predlagače prilikom izbora predstavnika i delegacija u međunarodnim organizacijama i tijelima.
2. Ravnopravna zastupljenost spolova postoji u slučaju kada je jedan od spolova zastupljen najmanje u procentu 40% u tijelima iz stava (1) ovog člana.
3. Diskriminacijom po osnovu spola smatra se situacija kada ne postoji ravnopravna zastupljenost iz stava (2) ovog člana.
4. Tijela iz stava (1) ovog člana u cilju ostvarivanja ravnopravne zastupljenosti spolova i otklanjanja diskriminacije dužna su donositi posebne mjere propisane članom 8. ovog Zakona.

DIO DESETI - MEDIJI

Član 21.

1. Svi imaju pravo pristupa medijima bez obzira na spol.
2. Zabranjeno je javno prikazivanje i predstavljanje bilo koje osobe na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način, s obzirom na spol.
3. Mediji su dužni kroz programske koncepte razvijati svijest o ravnopravnosti spolova.

DIO JEDANAESTI- STATISTIČKE EVIDENCIJE

Član 22.

1. Svi statistički podaci i informacije koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju u državnim organima na svim nivoima, javnim službama i ustanovama, državnim i privatnim preduzećima i ostalim subjektima moraju biti prikazani po spolu.
2. Statistički podaci i informacije, koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju, u skladu sa stavom (1) ovog člana, moraju biti sastavni dio statističke evidencije i dostupni javnosti.

DIO DVANAESTI - SUDSKA ZAŠTITA

Član 23.

1. Svako ko smatra da je žrtva diskriminacije ili da mu je diskriminacijom povrijeđeno neko pravo može tražiti zaštitu tog prava u postupku u kojem se odlučuje o tom pravu kao glavnom pitanju, a može tražiti i zaštitu u posebnom postupku za zaštitu od diskriminacije u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije BiH („Službeni glasnik BiH”, broj 59/09).
2. Žrtva diskriminacije prema odredbama ovog Zakona ima pravo na naknadu štete prema propisima koji uređuju obligacione odnose.
3. Sve odluke nadležnih sudskih organa povodom povrede neke od odredbi ovog Zakona, bit će dostavljene Agenciji za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine od strane sudova na nivou Bosne i Hercegovine i Gender Centru Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centru Republike Srpske od strane sudova u entitetima Bosne i Hercegovine.

DIO TRINAESTI - OBAVEZE NADLEŽNIH ORGANA VLASTI

Član 24.

1. Organi vlasti na državnom i entitetskom nivou, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave, pravne osobe sa javnim ovlaštenjima, pravne osobe u većinskom vlasništvu države, u okviru svojih nadležnosti, dužni su poduzeti sve odgovarajuće i potrebne mjere radi provođenja odredbi propisanih ovim Zakonom i Gender akcionim planom Bosne i Hercegovine, uključujući, ali ne ograničavajući se na:
 - a. donošenje programa mjera radi postizanja ravnopravnosti spolova u svim oblastima i na svim nivoima vlasti;
 - b. donošenje novih ili izmjenu i dopunu postojećih zakona i drugih propisa radi usklađivanja sa odredbama ovog Zakona i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova;
 - c. provođenje aktivnosti i mjera Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine kroz redovne programe rada uz osiguranje budžetskih sredstava;
 - d. osiguranje prikupljanja, vođenja, analize i prikazivanja statističkih podataka razvrstanih po spolu;
2. Sastavni dio programa mjera radi postizanja ravnopravnosti spolova u svim oblastima uključuje, ali se ne ograničava na:
 - a. analizu stanja spolova u određenoj oblasti;
 - b. implementaciju donesenih državnih politika kroz akcione planove za ravnopravnost spolova;
 - c. mjere za otklanjanje uočene neravnopravnosti spolova u određenoj oblasti.
3. Nadležni zakonodavni, izvršni i organi uprave svih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini obavezni su osnovati odgovarajuće institucionalne mehanizme za ravnopravnost spolova koji će provoditi Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, koordinirati realizaciju programskih ciljeva iz Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine i osigurati provođenje međunarodnih standarda u oblasti ravnopravnosti spolova.
4. Nadležni državni, entitetski i kantonalni organi vlasti, kao i organi jedinica lokalne samouprave dužni su sve propise i druge akte iz svoje nadležnosti prije upućivanja u zakonsku proceduru dostaviti na mišljenje institucionalnim mehanizmima za ravnopravnost spolova iz stava (2) ovog člana radi usaglašavanja sa odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

DIO ČETRNAESTI - PRAĆENJE I NADZOR NAD PROVOĐENJEM OVOG ZAKONA

Član 25.

1. Nadzor nad provođenjem ovog Zakona obavlja Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (u daljem tekstu: Ministarstvo).
2. Radi praćenja primjene ovog Zakona, u okviru Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, formira se Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Agencija).
3. Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine organizira se i radi u skladu s posebnom odlukom koju, na prijedlog Ministarstva iz stava (1) ovog člana, donosi Vijeće ministara Bosne i Hercegovine.

Član 26.

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine u okviru svojih nadležnosti obavlja slijedeće poslove:

- a. prati i analizira stanje ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini na osnovu izvještaja koje sačinjava Agencija i izvještaja entitetskih gender centara i o tome godišnje izvještava Vijeće ministara Bosne i Hercegovine. Na osnovu rezultata analiza i praćenja sačinjava posebne izvještaje, mišljenja, sugestije i preporuke radi upućivanja nadležnim tijelima na državnom nivou;
- b. utvrđuje metodologiju izrade izvještaja o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini;
- c. Inicira i koordinira izradu Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine, u saradnji sa entitetskim gender centrima, a koji usvaja Vijeće ministara Bosne i Hercegovine;
- d. prati primjenu i vrši koordinaciju aktivnosti sa svim relevantnim subjektima u procesu implementacije Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine iz člana 24. stav (2) ovog Zakona;
- e. saraduje sa institucionalnim mehanizmima za ravnopravnost spolova u institucijama na državnom nivou;
- f. u postupku pripreme nacрта i prijedloga zakona, podzakonskih i drugih normativnih akata, strategija, planova i programa, a prije dostavljanja Vijeću ministara Bosne i Hercegovine, daje mišljenje o usaglašenosti navedenih akata sa ovim Zakonom i međunarodnim standardima o ravnopravnosti spolova;
- g. daje inicijativu i učestvuje u pripremi zakona, podzakonskih i drugih akata, strategija, planova i programa, koji se donose na nivou Bosne i Hercegovine, u cilju utvrđivanja mjera za postizanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života;
- h. daje inicijativu za pokretanje postupka za izmjene i dopune propisa u slučaju neusaglašenosti sa odredbama ovog Zakona, domaćim i međunarodnim standardima o ravnopravnosti spolova;
- i. prima i obrađuje molbe, žalbe i predstavke osoba i grupa osoba u kojima se ukazuje na povredu nekog prava iz ovog Zakona;
- j. Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine donosi Jedinствена pravila za primanje i obrađivanje molbi, žalbi i predavki osoba i grupa osoba i iz tačke i. ovog člana;
- k. predstavlja i koordinira aktivnosti, u okviru svoje nadležnosti, na međunarodnom i regionalnom nivou;
- l. nadzire provođenje ovog Zakona i u saradnji sa Gender Centrom Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centrom Republike Srpske i priprema izvještaje o ispunjavanju međunarodnih obaveza u oblasti ravnopravnosti spolova;

- m. saraduje u okviru svoje nadležnosti sa nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava i sloboda;
- n. vrši aktivnosti na promociji ravnopravnosti spolova;
- o. obavlja ostale poslove u cilju provođenja ovog Zakona.

Član 27.

1. Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske prate primjenu Zakona na nivou entiteta i u tu svrhu naročito obavljaju sljedeće poslove:
 - a. prate usaglašenost zakona i drugih akata, politika, strategija, planova i programa koji se donose na nivou entiteta, sa domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova;
 - b. daju mišljenje o usaglašenosti zakona i drugih akata, politika, strategija, planova i programa koje se donose na nivou entiteta sa odredbama ovog zakona i drugim domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova i pokreću inicijative za usaglašavanje;
 - c. prate i analiziraju stanje ravnopravnosti spolova u entitetima;
 - d. pripremaju i sačinjavaju redovne i posebne izvještaje o stanju ravnopravnosti spolova u određenim oblastima, pripremaju i sačinjavaju informacije, mišljenja i preporuke koje dostavljaju vladama entiteta i drugim nadležnim organima i tijelima;
 - e. primaju i obrađuju molbe, žalbe i predstavke osoba i grupa osoba u kojima se ukazuje na povrede nekog prava iz ovog Zakona u skladu sa Jedinstvenim pravilima iz člana 26. stav (1) tačka i);
 - f. saraduju sa institucionalnim mehanizmima iz člana 24. stav (2) ovog Zakona;
 - g. predstavljaju i koordiniraju aktivnosti, u okviru svoje nadležnosti, na regionalnom nivou;
 - h. saraduju sa nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava i sloboda;
 - i. pružaju stručnu i savjetodavnu podršku i pomoć svim institucijama sistema i drugim partnerima.
2. Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske obavljaju i druge poslove u vezi sa unaprjeđenjem i promocijom ravnopravnosti spolova u entitetima.

Član 28.

Nadležni organi vlasti i druge državne institucije, poslodavci, te druge pravne i fizičke osobe, dužni su pružiti sve potrebne informacije i omogućiti uvid u dokumentaciju na zahtjev Agencije, Gender centra FBiH i Gender centra RS odmah, a najkasnije u roku od 15 dana.

DIO PETNAESTI - KAZNE NE ODREDBE

Član 29.

Ko na osnovu spola vrši nasilje, uznemiravanje ili seksualno uznemiravanje kojim se ugrozi mir, duševno zdravlje i tjelesni integritet kaznit će se kaznom zatvora od 6 mjeseci do 5 godina.

Član 30.

1. Novčanom kaznom od 1.000 KM do 30.000 KM kaznit će se za prekršaj pravna osoba ako:
 - a. ne preduzme odgovarajuće mjere i efikasne mehanizme zaštite protiv diskriminacije po osnovu spola, uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja;
 - b. ne preduzme odgovarajuće mjere radi eliminacije i sprečavanja zabranjene diskriminacije po osnovu spola u radu i radnim odnosima kako je definirano članom 12. i 13. ovog Zakona;
 - c. ne obezbijedi planove, programe i metodologije u obrazovnim institucijama koje će

- garantirati eliminaciju stereotipnih programa, koji za posljedicu imaju diskriminaciju i nejednakost među spolovima;
- d. ne razvrstava po spolu statističke podatke i informacije koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju;
 - e. ne omogućiti javnosti uvid u statističke podatke koji se vode shodno ovom Zakonu;
 - f. na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način predstavlja bilo koju osobu javno, s obzirom na spol.
2. Za prekršaj iz stava (1) ovog člana kaznit će se novčanom kaznom od 100 KM do 1.000 KM i odgovorna osoba u pravnoj osobi, kao i pojedinci koji samostalno obavljaju djelatnost ličnim radom sredstvima u svojini građana.
 3. Nijedna odredba ovog člana ne može se tumačiti kao ograničavanje ili umanjivanje prava na vođenje krivičnog ili građanskog postupka, pod uslovima propisanim ovim Zakonom.
 4. Do donošenja odgovarajućeg zakona o prekršajima Bosne i Hercegovine, prekršajni postupak po odredbama ovog Zakona vodit će organi nadležni za ovaj postupak u entitetima i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine.
 5. Novčana kazna naplaćuje se u korist Budžeta institucija Bosne i Hercegovine.
 6. Rješenja o prekršajima izvršavaju se u skladu s važećim zakonom entiteta, odnosno Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.

Član 31.

Procesuiranje i donošenje odluka zbog krivičnog djela i djela prekršaja utvrđenih ovim zakonom hitne je prirode i ima prioritet u radu nadležnih organa.

DIO ŠESTNAESTI - PRIJELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 32.

1. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice predložit će formiranje Agencije za ravnopravnost spolova u roku od tri mjeseca od dana stupanja na snagu ovog Zakona.
2. Svi državni i entitetski zakoni, kao i drugi odgovarajući propisi uskladit će se s odredbama ovog Zakona, najkasnije u roku od 6 mjeseci.

Član 33.

Prečišćeni tekst Zakona bit će objavljen u "Službenom glasniku BiH".

PRILOG II

POKAZATELJI USKLAĐENOSTI

Ovi pokazatelji usklađenosti predstavljaju instrument za procjenu stepena usklađenosti zakona sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH (ZoRS) i Konvencijom o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW). I Zakon i CEDAW zahtijevaju potpunu usklađenost pravnog sistema sa standardima koji su sadržani u njima, ali i priliku da se kroz zakone (gdje je to moguće) djeluje u korist stvarne (de facto) ravnopravnosti spolova. Ovi pokazatelji mogu usmjeriti osobe koje rade na pripremi nacrta propisa na temeljnu procjenu uticaja na ravnopravnost spolova.

Čl. ZoRS	Čl. CEDAW	Pokazatelji usklađenost	Oblast prava
Čl. 3,4 i 5	Čl. 2	Da li je u zakonu uređeno pitanje ravnopravnosti spolova i zabrane diskriminacije na svim stvarnim i pretpostavljenim osnovima, uključujući spol, trudnoću i spolnu/rodnu orijentaciju?	Sve oblasti
Čl. 3,4 i 5	Čl. 2	Da li su izmjenjene, dopunjene ili poništene postojeće odredbe koji neposredno ili posredno predstavljaju diskriminaciju na osnovu spola/roda?	Sve oblasti
Čl. 3,4 i 5	Čl. 2	Da li su zakonom utvrđeni svi oblici diskriminacije (direktni, indirektni, seksualno uznemiravanje, uznemiravanje na osnovu spola/roda, viktimizacija i podsticanje na diskriminaciju)?	Sve oblasti
Čl. 3,4 i 5	Čl. 2	Da li je osigurana zabrana interseksijske i višestruke diskriminacije povezane s drugim mogućim osnovama, kao što je etnička pripadnost, invaliditet, vjera ili uvjerenje, godine, veza s nacionalnom manjinom i slično?	Sve oblasti
Čl. 3,4 i 5	Čl. 2	Da li se odredbe o diskriminaciji odnose na osobe oba spola i da li je zabranjena diskriminacija kako od strane javnih vlasti i institucija tako i od fizičkih i privatnih lica?	Sve oblasti
Čl. 3,4 i 5	Čl. 2	Da li su uređeni mehanizmi zaštite pomoću kojih se osobe mogu žaliti na diskriminaciju?	Sve oblasti
Čl. 23.	Čl. 2	Da li je uređeno pitanje pravovremenih, odgovarajućih i djelotvornih pravnih lijekove za osobe koje su bile izložene diskriminaciji? Pravni lijekovi treba da uključe različite oblike reparacije, kao što su: <ul style="list-style-type: none"> • naknada materijalne i nematerijalne štete • otklanjanje uzroka diskriminacije (izmjena propisa, praksi i sl.) • povrat u pređašnje stanje • zadovoljštinu, npr. javno izvinjenje i garanciju neponavljanja. Da li je osigurano da se nesudski pravni lijekovi ne koriste kao zamjena za istrage i krivično gonjenje počinitelja?	Sve oblasti
Čl. 6	Čl. 2	Da li su obuhvaćene odredbe o sveobuhvatnim mjerama za rješavanje nasilja u porodici, uključujući silovanje u braku? Sveobuhvatne mjere uključuju zakone, krivične i građanske postupke, podizanje svijesti o problemu, obrazovanje i obuku, skloništa, savjetovanje za žrtve nasilja i rad sa počiniteljima?	Nasilje u porodici

Čl. 6	Čl. 2	Da li je uređena obaveza službenika za provedbu zakona da djeluju s dužnom pažnjom kako bi spriječili, istražili ili reagovali na nasilje u porodici i druge oblike nasilja na osnovu spola/roda, i da li je uređeno pitanje sankcionisanja službenika koji ne postupaju s dužnom pažnjom?	Nasilje u porodici
Čl. 6	Čl. 2	Da li je zakonom utvrđena mogućnost da žrtve nasilja na osnovu spola/roda imaju pristupačne, dostupne i pravovremene pravne lijekove i besplatnu pravnu pomoć gdje je to potrebno u ostvarivanju zaštite od diskriminacije i nasilja u porodici i drugih oblika nasilja na osnovu spola/roda?	Nasilje u porodici
Čl. 6	Čl. 2	Da li je osigurano da migranti žrtve nasilja na osnovu spola imaju efikasan pristup uslugama koje se odnose na zaštitu od nasilja na osnovu spola/roda, uključujući tumačenje ili prevođenje dokumenata?	Nasilje u porodici
Čl. 6	Čl. 2	Da li postoji obavezno krivično gonjenje i izricanje kazni za sve oblike nasilja na osnovu spola/roda?	Nasilje u porodici
Čl. 6	Čl. 2	Da li postoji obaveza izricanja zaštitnih mjera kako bi se zaštitila sigurnost žrtava nasilja utemeljenog na spolu/rodu i djece?	Nasilje u porodici
Čl. 6	Čl. 2	Da li su osigurane pretpostavke za multidisciplinarnu saradnju i koordinaciju između policije, sudova, tužilaštava, zdravstvenih i socijalnih ustanova, sigurnih kuća i drugih aktera koji pružaju zaštitu i podršku žrtvama nasilja na osnovu spola/roda?	Nasilje u porodici
Čl. 6	Čl. 2	Da li je uređeno pitanje uspostave sistema prikupljanja, analize i diseminacije podataka razvrstanih po spolu, uzrastu, invalidnosti, rasi, etničkoj pripadnosti, geografskoj lokaciji i društveno-ekonomskoj pozadini, i da li se ovi podaci koriste za izradu mjerljivih pokazatelja za procjenu trendova u položaju žena i napretka postignutog u ostvarivanje suštinske (de facto) ravnopravnosti spolova?	Sve oblasti
Čl. 24	Čl. 2	Da li su uspostavljeni odgovarajući institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova, da li imaju nadležnosti, mogućnost donošenja odluka i ljudske i finansijske resurse potrebne da se djelotvorno radi na unapređenju ravnopravnosti spolova?	Uprava
Čl. 8 i 24	Čl. 4	Da li su usvojene posebne mjere čiji je cilj ubrzanje suštinske (de facto) ravnopravnosti spolova?	Sve oblasti
Čl. 8 i 24	Čl. 4	Da li je naglašeno da posebne mjere ne predstavljaju diskriminaciju?	Sve oblasti
Čl. 18	Čl. 5	Da li su osigurani predušlovi za razvoj odgovarajućih mjera u obrazovanju i razvijanju svjesnosti o majčinstvu kao društvenoj funkciji?	Obrazovanje, zdravlje
Čl. 6	Čl. 6	Da li trgovina ženama i seksualna eksploatacija predstavljaju krivična djela?	Trgovina osobama
Čl. 6	Čl. 6	Da li krivični i drugi zakoni sprečavaju, krivično gone i kažnjavaju trgovinu ljudima i predviđaju posebne zaštitne mjere za žene i djevojčice, uključujući i one interno raseljene i izbjeglice?	Trgovina osobama
Čl. 6	Čl. 6	Da li je usvojena politika nulte tolerancije za zlostavljanje, trgovinu ljudima i seksualnu eksploataciju, a koja je zasnovana na međunarodnim standardima ljudskih prava, uključujući oružane snage, mirovne snage i humanitarne aktere?	Oružane snage, organizacije za provedbu zakona

Čl. 6	Čl. 6	Da li je usvojena sveobuhvatna migraciona politika zasnovana na ravnopravnosti spolova, koja osigurava da žene i djevojke koje dolaze iz konfliktnih područja ne budu predmet trgovine ljudima?	Migracije
Čl. 6	Čl. 6	Da li su usvojeni bilateralni ili regionalni sporazumi za olakšavanje krivičnog gonjenja počinitelja trgovine ženama?	Trgovina osobama
Čl. 20	Čl. 7	Da li muškarci i žene imaju jednako pravo glasa?	Javni i politički život
Čl. 20	Čl. 7	Da li muškarci i žene imaju jednako pravo na učešće u svim javno izabranim tijelima i na učestvovanje u formulisanju i provedbi politika?	Javni i politički život
Čl. 8 i 20	Čl. 7	Da li su donesene odgovarajuće mjere za unapređenje ravnopravnosti učešća žena i muškaraca u političkom i javnom životu na svim nivoima, uključujući pravosudne i kvazipravosudne sisteme, kada je zastupljenost žena ili muškaraca manja od 40%?	Javni i politički život
Čl. 6	Čl. 7	Da li je uređeno pitanje poduzimanja odgovarajućih mjera za stvaranje okruženja nulte tolerancije prema nasilju, napadu ili uznemiravanju na osnovu spola/roda izabranih zvaničnika i kandidata za javne funkcije?	Javni i politički život, nasilje na osnovu spola
Čl. 20	Čl. 8	Da li žene i muškarci imaju jednake mogućnosti da predstavljaju vlast na međunarodnom i regionalnom nivou i da učestvuju u radu međunarodnih organizacija?	Javni i politički život
Čl. 10	Čl. 10	Da li sve osobe imaju jednak pristup obrazovanju, uključujući pristup istim nastavnim planovima i programima, ispitima, nastavnom osoblju, profesionalnom i karijernom usmjeravanju, programima kontinuiranog obrazovanja?	Obrazovanje, cjeloživotno obrazovanje
Čl. 11	Čl. 10	Da li je uređeno pitanje ukidanja nekog stereotipnog koncepta o ulozi muškaraca i žena u svim oblicima obrazovanja, posebno revizijom udžbenika, školskih planova i programa i nastavnih metoda?	Obrazovanje, cjeloživotno obrazovanje
Čl. 10	Čl. 10	Da li je zagarantovano pružanje jednakih mogućnosti bez obzira na spol/rod prilikom dobivanja stipendija i drugih vrsta podrške za studije?	Obrazovanje, cjeloživotno obrazovanje
Čl. 10	Čl. 10	Da li se garantuju jednake mogućnosti muškarcima i ženama, djevočicama i dječacima da aktivno učestvuju u sportu i u fizičkom odgoju?	Obrazovanje, cjeloživotno obrazovanje
Čl. 10	Čl. 10	Da li se na ravnopravnoj osnovi omogućava pristup obrazovnim informacijama i savjetima o planiranju porodice?	Obrazovanje, cjeloživotno obrazovanje
Čl. 10	Čl. 10	Ako postoji neravnopravnost spolova u obrazovanju, da li su uvedene posebne mjere koje za cilj imaju ravnopravnost spolova?	Obrazovanje, cjeloživotno obrazovanje
Čl. 10	Čl. 10	Da li su donesene mjere s ciljem diverzifikacije akademskih i stručnih prilika za osobe oba spola, i da li su poduzete daljnje mjere kako bi se osobe ohrabrile da izaberu netradicionalne oblasti obrazovanja i karijere, uključujući pružanje javnih stipendija i drugih vidova podrške?	Obrazovanje, cjeloživotno obrazovanje
Čl. 10	Čl. 10	Da li su razvijeni sveobuhvatna politika i akcioni plan koji uzimaju u obzir spol i druge lične karakteristike kako bi se spriječilo napuštanje škole?	Obrazovanje, cjeloživotno obrazovanje
Čl. 12	Čl. 11	Da li se na ravnopravnoj osnovi garantuje pravo na rad, na slobodan izbor profesije i zapošljavanje, pravo na napredovanje, sigurnost zaposlenja i sve pogodnosti i uslove službe?	Rad i zapošljavanje

Čl.12	Čl. 11	Da li je potrebno donošenje posebnih mjera kako bi se ubrzala de facto ravnopravnost spolova u oblasti zapošljavanja?	Rad i zapošljavanje
Čl.13	Čl. 11	Da li je osigurana zaštita od seksualnog uznemiravanja od strane poslodavaca i saradnika, uključujući i mehanizme zaštite?	Rad i zapošljavanje, nasilje na osnovu spola
Čl. 13	Čl. 11	Da li se garantuje jednaka naknada za muškarce i žene, uključujući beneficije, za isti rad ili rad iste vrijednosti?	Rad i zapošljavanje
Čl.13	Čl. 11	Da li je uređeno pitanje ravnopravnosti u pristupu socijalnim davanjima, uključujući plaćeno odsustvo, penziju, nezaposlenost, bolest, invalidnost i svaku drugu nesposobnost?	Rad i zapošljavanje
Čl.13	Čl. 11	Da li je osigurana zaštitu zdravlja i bezbjednih radnih uslova tokom trudnoće, uključujući i vrstu rada koja se daje ženama za vrijeme trudnoće?	Rad i zapošljavanje
Čl.13	Čl. 11	Da li je na nivou države uređeno pitanje plaćenog porodiljskog i roditeljskog odsustva?	Rad i zapošljavanje
Čl.13	Čl. 11	Da li se garantuje zabrana davanja otkaza ženama zbog trudnoće i zabrana davanja otkaza ženama i muškarcima zbog korištenja porodiljskog ili roditeljskog odsustva?	Rad i zapošljavanje
Čl.13	Čl. 11	Da li se promoviše uspostavljanje i razvoj predškolskih i drugih ustanova za brigu o djeci zaposlenih i nezaposlenih roditelja?	Rad i zapošljavanje
Čl.18	Čl. 12	Da li sve osobe imaju jednak pristup zdravstvenim uslugama, uključujući i one koje se odnose na planiranje porodice bez obzira na spol?	Zdravstvena zaštita
Čl.18	Čl. 12	Da li se ženama pružaju odgovarajuće usluge u vezi s trudnoćom, porođajem i poslijeporođajnim periodom, uključujući adekvatnu ishranu tokom trudnoće i dojenja, te odobravanje besplatnih usluga tamo gdje je to potrebno?	Zdravstvena zaštita
Čl.18	Čl. 12	Da li žene imaju pristup odgovarajućim zdravstvenim uslugama, uključujući protokole zdravstvene zaštite i bolničke procedure, kao i obuku za zdravstvene radnike u vezi s nasiljem na osnovu spola?	Zdravstvena zaštita, nasilje na osnovu spola
Čl.18	Čl. 12	Da li se bez predrasuda ili diskriminacije osigurava pravo na informacije o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, obuka i usluge za sve žene i djevojke koje pruža odgovarajuće obučeno osoblje putem posebno osmišljenih programa koji poštuju njihovo pravo na privatnost i povjerljivost?	Zdravstvena zaštita
Čl. 3, 4 I 5	Čl. 13	Da li osobe imaju jednako pravo na nasljeđivanje, bez obzira na bračni status?	Pristup resursima
Čl. 15	Čl. 13	Da li osobe imaju jednaka prava bez obzira na spol pri dobijanju bankarskih kredita, hipoteka i finansijskih kredita?	Pristup resursima
Čl. 3, 4 I 5	Čl. 13	Da li osobe imaju jednaka prava, bez obzira na spol, na učestvovanje u rekreativnim aktivnostima, sportu i kulturnom životu?	Sport i kultura
Čl. 8 I 24	Čl. 14	Da li se preduzimaju zakonske ili druge mjere koje promovišu suštinsku ravnopravnost spolova u ruralnim područjima, uključujući učešće i korist od ruralnog razvoja?	Razvoj, ruralni razvoj

ČL. 6	Čl. 14	Da li postoje programi za sprečavanje nasilja na osnovu spola, siromaštva i nezaposlenosti osoba u ruralnim područjima, posebno onih u izoliranim zajednicama i onih koji vode kućanstva, i da li je osigurano da oni imaju bolji pristup zdravstvenoj zaštiti, socijalnim uslugama i pravosudnom sistemu, s ciljanim programima za žene i muškarce koje trpe višestruku diskriminaciju zbog starosti i invaliditeta, uključujući i bolji pristup socijalnim mrežama?	Razvoj, ruralni razvoj, nasilje na osnovu spola, diskriminacija
ČL. 24	Čl. 14	Da li je uređeno pitanje razvoja i implementacije politika i programa pripremljenosti za katastrofe, za odgovor na prirodne katastrofe i uticaje klimatskih promjena, kao i za druge vanredne situacije, i da li se ono zasniva na sveobuhvatnoj rodnoj analizi, uključujući osobe oba spola i osmišljavanje i upravljanje takvim programima?	Razvoj, ruralni razvoj, upravljanje katastrofama
ČL. 2	Čl. 16	Da li je osigurana jednak tretman oba supružnika u vezi s vlasništvom, sticanjem, upravljanjem, uživanjem i raspolaganjem imovinom, uključujući i raspolaganje bračnom imovinom nakon smrti jednog od supružnika?	Pristup resursima, porodično pravo
ČL. 2	Čl. 16	Da li je osigurana jednaka podjela bračne imovine, uključujući jednak tretman finansijskih i nefinansijskih doprinosa za vrijeme braka?	Pristup resursima, porodično pravo
ČL. 13	Čl. 16	Da li su određivanje starateljstva nad djecom i pristup djeci zasnovani na najboljim interesima djeteta bez obzira na odnos između roditelja?	Porodično pravo
ČL. 13	Čl. 16	Da li je osigurana jednakost muškaraca i žena, tj. da li oni imaju ista prava i obaveze kao roditelji bez obzira na njihov bračni status, uključujući i brigu, zaštitu, podršku i izdržavanje djece?	Porodično pravo
ČL. 13	Čl. 16	Da li su osigurani jednakost muškaraca i žena te ista prava i obaveze u pogledu starateljstva i usvajanja?	Porodično pravo
ČL. 2	Čl. 16	Da li se garantuje jednak tretman muškaraca i žena u pogledu nasljeđivanja?	Porodično pravo
ČL. 2	Čl. 16	Da li su osigurana jednaka prava u upravnom i nasljednom pravu u slučaju smrti supružnika bez obzira na etničku pripadnost ili porijeklo, uključujući ukidanje ili izmjenu svakog diskriminatornog običajnog prava?	Porodično pravo
ČL. 2	Čl. 16	Da li postoji zakonska zabrana maloljetnih brakova?	Porodično pravo
ČL. 2	Čl. 16	Da li je određena minimalna starosna dob za brak od 18 godina za muškarce i žene?	Porodično pravo

